

PERÉNYI ROLAND

Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeum

Aetas 40. évf. 2025. 2. szám, 5–28.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2025.2.5-28

www.aetas.hu

Bűnözés, erőszak és lőfegyverhasználat Budapesten (1873–1945)

ABSTRACT. *Crime, Violence and the Use of Firearms in Budapest (1873–1945).* The study examines the history of possession of firearms in 19th–20th century Budapest. An analysis of the methods of delinquency is less common within the discipline, and no similar research has been done on the Hungarian context. In addition to analysing press and police discourses, the study also examines the legal backgrounds and the presence of firearms in popular culture. The paper also presents specific crimes and examines trends in gun usage within crime by using statistics. One of the main conclusions is that firearms became increasingly widespread within urban society. In parallel, while there is no notable increase in the use of guns in cases of homicide, an increase in robberies after World War I can be detected.

Keywords: *erőszak történet, fegyverhasználat, bűnözés, Budapest története, társadalomtörténet*

Manapság nehéz elképzelni olyan bűnügyi történetet, amelynek ne lenne állandó kelléke valamilyen lőfegyver – legyen az revolver vagy géppisztoly.¹ De ezek a tárgyak a Vadnyugat és az 1930-as évek Chicagójának ábrázolása során is nélkülözhetetlennek számítanak. E példák is jelzik, hogy a lőfegyverek mára popkulturális dominanciára tettek szert. Vajon mi áll ennek háttérében? Mennyire tükrözi a lőfegyverek ilyen hangsúlyos szerepe a kriminalitást megjelenítő kulturális termékekben a valóságot? Milyen mértékben volt elterjedt a lőfegyverek birtoklása és használata a 19. század második, illetve a 20. század első felében? Hogyan viszonyult a magyar társadalom a lőfegyverek birtoklásának kérdéséhez? Mennyire volt gyakori a fegyverbirtoklás az ország fővárosában, a 19. század második felétől rohamosan, mondhatni amerikai ütemben modernizálódó Budapesten? Ezekre a kérdésekre keressük a választ a tanulmányban.

A kézi lőfegyverek használata mind rendőri, mind pedig büntetőjogi szempontból súlyosabb megítélés² alá esik, mint például a szűrőeszközöké, s már a könnyen kezelhető, kis méretű és olcsó lőfegyverek megjelenésétől kezdve ezeket a fegyvereket tekintették a legkomo-

¹ Tanulmányom elkészítését az NKFIH K 138048 számú pályázati támogatása tette lehetővé.

² Egy másik személyre előzetes megfontolás nélkül leadott lövés is szándékos emberölés kísérletének számított a kiegyezés és a második világháború vége közötti időszakban. Szrubián: *A szándékos emberölés kísérlete különböző eszközökkel*, 541.

lyabb ölésre alkalmas eszköznek.³ Ezért nem véletlen, hogy a 19. század végétől kezdve a lőfegyverek polgári célú használatának kérdése állandóan jelen volt a magyar törvényhozáásban, a rendőrségi szakirodalomban, a közvéleményt formáló sajtóban és még a nagyvárosi populáris kultúrában, valamint e részterületek képviselőinek egymással folytatott diskurzusában is.

Ahhoz, hogy az erőszakos bűncselekmények és a lőfegyverhasználat viszonyát megértjük, előbb azt a kérdést kell tisztáznunk, hogy vajon mennyire volt elterjedt a lőfegyverek birtoklása a 19–20. század fordulójának Budapestjén. A tanulmány első felében ezt mutatjuk be több oldalról, majd ezt követően a lőfegyvervásárlás és -tulajdonlás szabályozásának változásaira térünk át. Ezután a korszakra jellemző erőszakos, lőfegyverrel elkövetett bűncselekményeket vizsgáljuk szintén több szempontból és különböző módszerekkel. Előbb a fegyveres rablásokra idézünk néhány, a korszakra jellemző példát, majd a legsúlyosabb testi épség ellen elkövetett bűncselekmények alakulását elemezzük a statisztikák segítségével.

A bűnözés társadalomtörténeti kutatásának egyik legfontosabb áramlata az erőszakos bűncselekmények – elsősorban a gyilkosságok és emberölések⁴ – közép-, illetve hosszú távú trendjeinek meghatározására koncentrálnak,⁵ ugyanakkor az elkövetés módjának és eszközének részletesebb vizsgálata mindeztől kevésbé jelent meg, legalábbis az Európára vonatkozó kutatásokban. Nem véletlen, hogy a fegyverbirtoklás történeti tanulmányozása leginkább az Egyesült Államokban terjedt el. Az amerikai társadalomra jellemző széles körű lőfegyverbirtoklás – vagy ahogyan a téma történetének amerikai kutatói nevezik, a *gun culture* – előzményeinek, okainak történeti vizsgálata szorosan kapcsolódik a jelenhez, különösen az Egyesült Államokban rendszeresen előforduló, lőfegyverrel elkövetett átokfutások indítékainak értelmezéséhez. 2001-ben például a Social Science History Association chicagói kongresszusán fórumot tartottak, amelyen arról vitáztak a résztvevők, hogy a fegyvertartás és a fegyveres erőszak történeti kutatása hogyan járulhat hozzá a fegyverbirtoklás korlátozásáról szóló aktuális diskurzushoz.⁶ A vitában részt vett az a Michael Bellesiles is, aki elsősorban a *gun culture* 18. század végi és 19. század eleji gyökereit kutatta. Bellesiles tézise szerint egészen az amerikai polgárháború kitöréséig egyáltalán nem volt jellemző a fegyvertartás, s a lőfegyverek ma is megfigyelhető kultusza csak a 19. század közepén jelent meg.⁷ Érdekes tudománytörténeti kuriózum, hogy ugyanennek a szerzőnek a 2000-ben *Arming America* címmel megjelent monográfiája, amelyben Bellesiles összefoglalta elméletét, a 2000-es évek

³ A kérdést a detektív szempontjából vizsgáló kortárs Szrubián Dezső ennek ellenére amellet érvelt, hogy az ütő-, vágó- vagy szűrőeszközök használata ne kerüljön enyhébb megítélés alá. Szrubián: *A szándékos emberölés kísérlete különböző eszközökkel*, 542.

⁴ Az általunk vizsgált korszakban érvényben lévő büntető törvénykönyv, az ún. Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) a cselekmény előre eltervezett mivolta szerint különbözteti meg a gyilkosságot, illetve a hirtelen felindulásból elkövetett emberölést. Mivel kutatásunk szempontjából az előre kitervezttség kérdése kevésbé releváns (ráadásul a korabeli forrásokban is gyakran keverednek, illetve elmosódnak a két kategória közötti különbségek), az élet elleni erőszakos bűncselekmények hosszú távú trendjeit elemző nemzetközi szakirodalomhoz hasonlóan a két büntetőjogi kategóriát egyben kezeljük.

⁵ Ennek egyik legismertebb példája az Eric Johnson és Eric Monkkonen által szerkesztett *The Civilization of Crime* című tanulmánykötet, amely az emberölések alakulásának hosszú távú vizsgálatát Norbert Elias német szociológusnak a civilizáció folyamatáról alkotott elméletével köti össze. Johnson–Monkkonen (eds.): *The Civilization of Crime*, i. m. A kérdés összefoglalását lásd: Tomka: *Erőszak a történelemben*, 181–185.

⁶ A vita összefoglalását lásd: Roth: *Counting Guns*, 699–708.

⁷ Bellesiles: *The Origins of Gun Culture in the United States*, 425–455.

egyik legnagyobb akadémiai botrányához vezetett az Egyesült Államokban.⁸ A kötetet övező tudományos vita ugyanakkor több amerikai történészt, köztük elsősorban Randolph Rothot,⁹ valamint Robert Churchillt¹⁰ a téma további kutatására ösztönözte. Az amerikai társadalom fegyverkultúrájának egy érdekes mozzanatát, a női lőfegyverhasználat történetét vizsgálta Laura Browder 2008-ban megjelent *Her Best Shot* című könyvében, rámutatva, hogy a nők már az amerikai történelem korai időszakában, a 19. század elejétől használtak lőfegyvereket, aminek különösen az észak-amerikai kontinens nyugati területeinek fokozatos meghódításában volt szerepe.¹¹ Miközben az amerikai történészek elsősorban a fegyverviselés jogát kimondó 1791-es második alkotmánykiegészítésből kiindulva vizsgálják a kérdést, a német történész, Michael Lenz kultúrtörténeti megközelítéssel élve elemezte a függetlenségi háború társadalmi és politikai környezetén belül a fegyvertartás kérdését.¹²

Bár Európára vonatkozóan a fegyverviselés, illetve -használat történeti kutatása nem annyira jellemző, mint az Egyesült Államokban, a 2010-es években elsősorban a német történetírás kezdett intenzívebben foglalkozni a témával. Itt elsősorban a drezdai egyetem professzora, Dagmar Ellerbrock kutatásait, valamint a 2021-ben Werner Freitag és Martin Scheutz szerkesztésében megjelent, a városi fegyverbirtoklást a késő középkortól a 19. század elejéig vizsgáló tanulmánykötetet lehet kiemelni.¹³

Magyarországon a fegyvertartás és -használat kérdése elsősorban a jog-, illetve a rendszettudomány szakterülete, a lőfegyverek használatának múltját pedig főleg technika-, illetve hadtörténeti szempontból vizsgálták. A bűnözéstörténeti kutatások terén ugyan találgunk több példát is az erőszakos bűncselekmények alakulásának elemzésére (e tanulmányok közül többet is idézni fogunk a későbbiekben), a fegyvertartás társadalomtörténeti kutatásának mindezidáig nincs komolyabb előzménye.

Revolvertartó társadalom? A lőfegyvertartás elterjedtsége

Nehéz számszerűsíthető adatokkal válaszolni arra a kérdésre, hogy vajon mennyire volt elterjedt a lőfegyverbirtoklás a modernkori Budapesten. A rendőrfőkapitány 1894 és 1921 közötti időszakra kiadott éves jelentései tartalmazznak ugyan kimutatást az adott évben a főkapitány által „fegyverárusok, fegyvergyárosok és magánfelek részére” engedélyezett fegyverekről, illetve fegyveralkatrészekről, de az itt publikált számok minden bizonnyal csak egy nagyon kis részét mutatják a ténylegesen birtokolt lőfegyvereknek. Ha csak ezekre az adatokra hagyatkoznánk, akkor arra a megállapításra jutnánk, hogy alig-alig volt forgalma a lőfegyvereknek a fővárosban. 1903-ban például 21 forgópisztolyra és 14 egy- vagy kétsövű pisztoly birtoklására adott engedélyt a főkapitány.¹⁴ 1905-ben ez a szám még alacsonyabb

⁸ Bellesiles: *Arming America*, i. m. A kötetet megjelenésekor rendkívül pozitívan értékelték a recenzensek, de miután kiderült, hogy a szerző tézise alátámasztása érdekében manipulálta a forrásait – és a könyv egyúttal az amerikai alkotmány második kiegészítésének értelmezéséről is komoly vitát gerjesztett fegyverpártiak és prohibicionisták között –, Bellesiles egyfajta számkivetetté vált az akadémiai körökön belül, még úgy is, hogy három évvel később a könyvet ért kritikák alapján a szerző átdolgozta és újra kiadta az *Arming America*-t.

⁹ Roth: *Guns, Gun Culture, and Homicide*, 223–240.

¹⁰ Churchill: *Gun Regulation*, 139–175.

¹¹ Browder: *Her Best Shot*, i. m.

¹² Lenz: „Arms are necessary”, i. m.

¹³ Ellerbrock: *Waffenkultur in Deutschland*, i. m.; Freitag–Scheutz (Hg.): *Ein bürgerliches Pulverfass?*, i. m.

¹⁴ *Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1903. évi működéséről*, 241.

volt: 18 forgópisztoly és 5 pisztoly szerepel a kimutatásban.¹⁵ A fegyverbirtoklás szabályozásának egy későbbi fejezetben bemutatandó sajátosságaiból kiindulva, illetve más, e helyütt elemzendő narratív források alapján sokkal inkább arra kell következtetnünk, hogy a modern, akár zsebben is tartható, könnyen kezelhető kézi lőfegyvereknek a 19. század második felében történő megjelenését követően viszonylag gyorsan – és széles körben – elterjedt a fegyvertartás a magyar fővárosban.

Számos forrás utal arra, hogy nem csupán a polgárság vagy a városi elit, hanem a városi társadalom igen széles rétegei, így a munkásság és a kispolgárság is jelentős arányban birtokolt lőfegyvereket. A modern nagyvárosi élet sajátosságaiból fakadó, bírósági ügyig fajuló hétköznapi konfliktusoknak is gyakran volt része egy-egy lőfegyver – még ha az végül nem is sült el. A verbális erőszakhoz köthető, magánfelek által indított becsületsértési, rágalmazási és ezekhez hasonló ügyek visszatérő eleme, hogy a konfliktusban részt vevő egyik fél revolverrel igyekszik nagyobb nyomatékot adni mondanivalójának. Erre jó példát találunk a Budapesti Királyi Büntető Járásbíróság iratai között. 1896-ban egy Fodor Mihály nevű ház-mester közcsend elleni kihágás miatt citálta bíróság elé dr. Guthi Soma ügyvédet. A konfliktus akkor tört ki, amikor a ház-mester a vádlott udvari napágyban pihenő feleségét el akarta távolítani a napágyból, sőt, állítólag fenyegető módon pofonra is lendítette a kezét.¹⁶ Miután a férj késő este hazaérkezett és meghallotta felesége elbeszélését, a házbeli elmondása szerint a ház-mestert revolverrel a kezében kereste a házban. A felperes vallomása szerint amikor végül találkozott a két fél, „akkor vádlott elébe állott és azt mondta, hogy csókolja meg a felesége lábát, mert éppen most vette ki a neje a vádlott kezéből a revolvert, és azt mondta [Guthi], hogy ha még egyszer ilyesmi előfordul, lelövi vagy leszúrja”.¹⁷ Maga a vádlott ennél plasztikusabban adta elő a beszélgetést: miután Guthi meglökte a vitában a ház-mestert, azt mondta neki, „hogy ha még egyszer megsérti a nejét, kiveszi az agyvelejét és lelövi, mint egy kutyát”.¹⁸ Végül a bírósági ügy Guthi felmentésével végződött, miután elfogadták azon védekezését, hogy „roppant nagy izgatottságban” cselekedett. Az eset pikantériáját az adja, hogy Guthi a törvényszéken minden bizonnyal jól ismert büntetőügyi védőügyvéd volt, ráadásul a főváros árnyoldalaiból bemutató írásairól, bűnügyi és törvényszéki tudósításairól volt híres.

Miközben a bírósági aktákban sok olyan esetet találunk, ahol a legkülönbözőbb társadalmi rétegek közötti apró konfliktusban megjelenik a revolver, a sajtóban nyilvánvalóan elsősorban a halálos kimenetelű ügyek azok, amelyek vizsgálatán keresztül tesztelhető az a feltevés, miszerint nem csupán a város társadalmának tehetősebb rétegei birtokoltak lőfegyvereket. Bár a modern fővárosi sajtó elsősorban a szenzációs bűncselekményekről, gyilkosságokról, rablásokról tájékoztatta olvasóit, a hírlapok oldalain hemzsegték a pisztolylövésssel végződő öngyilkossági esetek vagy szerelmi drámák leírásai.

A kézi lőfegyverek elterjedtségének egy másik fokmérője a rendőrhatalommal szemben alkalmazott erőszakos esetek számának alakulása lehet. Különösen a 19–20. század fordulóján volt rendszeres az egyenruhásokkal szembeni agresszív fellépés a magyar fővárosban, és ezen belül is feltűnő a lőfegyverhasználat gyakorisága. Ha csupán a rendőr halálával végződő eseteket vesszük górcső alá, akkor azt látjuk, hogy a professzionális fővárosi rendőrség

¹⁵ *Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1905. évi működéséről*, 195.

¹⁶ BFL VII.13.b. Budapesti Királyi Büntető Járásbíróság iratai. 13077/96. Közcsend elleni kihágással vádolt Dr. Guthi Soma ügye.

¹⁷ Fodor Mihály ház-mester vallomása. Uo.

¹⁸ Dr. Guthi Soma vádlott vallomása. Uo.

létezésének első hatvan évében, azaz 1881 és 1941 között az intézkedés közben erőszakos halált halt tizenhármas rendőr közül tizenhárommal pisztolygolyó végzett.¹⁹

Ahhoz, hogy a lőfegyverek a társadalom szélesebb rétegeiben megjelenjenek, olcsón és könnyen hozzáférhető pisztolyokra, revolverekre és így az ezeket árusító üzletekre is szükség volt. Budapesten a 19–20. század fordulóján elsősorban különböző vegyeskereskedések foglalkoztak lőfegyverek, illetve lőszer árusításával.²⁰ E vállalkozások közül a legismertebb talán Kertész Tódor úgynevezett nürnbergi áru-kereskedése. Kertész 1861-ben nyitotta meg üzletét a Gizella (ma Vörösmarty) tér és a Dorottya utca sarkán, majd a bolt 1892-ben átköltözött a Kristóf térre. A kereskedő korán felismerte a reklám fontosságát, így aztán számos plakát, újsághirdetés, képes árukatalógus és számolócédula²¹ maradt fenn üzlete után.²² Már az 1880-as években publikált hirdetéseket a legkülönbözőbb fővárosi sajtótermékekben. Így például a *Bolond Istók* című élclap 1883-as évfolyamának több számában is találkozhattak az olvasók Kertész „Vadász sport-cikkek”-et népszerűsítő hirdetésével, amely a vadászathoz szükséges fegyverek, lőszer és kiegészítők mellett „belőtt vontcsövű biztonsági revolvereket” is felsorolt. Egyszerűbb revolvereket már 5–7 forintért árult az üzlet, a „díszesebb kiállításúakért” pedig 6–30 forintot kellett fizetnie a vásárlónak. 10–12 forintért „angol Bulldog kis formájú, erős lövésű” revolvert, 8 forintért pedig női kis revolvert szerezhetett a nagyközönség.²³

Zsebkések, evőeszközök és esernyők mellett olcsó, akár már 2 forint 50 krajcártól megszerezhető revolvereket kínált az 1900-as évek elején Feldmann Antal „verseny-bazára” a Kerepesi (ma Rákóczi) úton. Hirdetésének érdekessége, hogy a reklám „A Jog, Törvény és Igazság!” jelíggel kezdődik.²⁴ Ugyanakkor fegyverek árusítása még olyan cégek profiljába is belefért, mint az 1885 körül alapított Aufrecht és Goldschmied könyvterjesztő vállalat.²⁵ A Rákóczi út 30. szám alatt működő cég szortimentjében a könyvek, színházi látszók és fényképezőgépek mellett vadászfegyvereket és revolvereket is lehetett találni.²⁶ De még a főváros első valódi áruházában, a Párisi Nagy Áruházban is be lehetett szerezni 3,5 koronáért hatlövetű revolvert.²⁷

A fegyvert is árusító vegyeskereskedések mellett a fővárosban már a városegyesítés idején megjelentek az első, kimondottan fegyverekre szakosodott boltok, amelyek a 20. század elejére fokozatosan kiszorították a vegyeskereskedéseket a lőfegyverek és lőszer piacáról. Köztük a legnagyobb és egyben legismertebb, idővel a Monarchia hadseregének egyik legfontosabb beszállítójává váló Tiller Mór és Társa volt. Az 1870-es években alapított vállalkozás a Károly kaszárnnyában (akkor Gránátos, ma Városház utca – az épületben ma a Fővárosi

¹⁹ Lásd: Perényi: *Az utca diskurzusa*, 474.

²⁰ A városegyesítés körüli időszakban még elsősorban bécsi fegyverkereskedők hirdetéseivel találkozhattak az olvasók. Lásd például: *Trauttmogt Feitel bécsi fegyverkereskedő hirdetése*. Borsszem Jankó, 1870. június 26. 274.

²¹ A számolócédula a 19–20. század fordulójának kedvelt reklámtípusa volt: a cédula egyik oldalán leggyakrabban képes hirdetés volt látható, míg a hátoldalára az üzletben vagy vendéglőben történt fogasztást jegyezték fel.

²² Tészabó–Török–Demjén: „A Babatündérhez”, *a budapesti játékkereskedelemtörténete*, 57–58.

²³ *Kertész Tódor hirdetése*. Bolond Istók, 1900. szeptember 2. 12.

²⁴ *Feldmann Antal hirdetése*. Bolond Istók, 1900. július 22. 11.

²⁵ A cég történetéhez lásd: Simon: *Az Aufrecht és Goldschmied könyvterjesztő vállalkozás története és jelvényhasználat*, i. m.

²⁶ Lásd az Aufrecht és Goldschmied cég egész oldalas hirdetését a *Rendőrségi zsebkönyv* 1908-as kiadásának 394. oldalán.

²⁷ *A Párisi Nagy Áruház hirdetése*. Kis Ujság, 1908. október 11. oldalszám nélkül.

Önkormányzat található) működött, s elsősorban a hadsereg tisztjei számára kínált egyenruhákat, szolgálati sapkákat és egyéb felszereléseket, de kínálatában az „olasz vívószerk” mellett lőfegyverek, revolverek és töltények is megtalálhatók voltak.²⁸ A vállalkozás 1901-ben tovább bővült, amikor a cégtulajdonos megnyitotta az Eskü (ma Szabad sajtó) út és a Váci utca sarkán tágas áruházát, ami egyértelműen utal a vevőkör kibővülésére.²⁹ Nem meszsze Tiller üzletétől, a Szervita téren működött Kirner József fegyverlerakata is.³⁰

A 20. század első évtizedében a fővárosban 15–20 fegyverkereskedő, illetve puskaműves foglalkozott kimondottan lőfegyverek árusításával, és az első világháború utáni időszakban is nagyjából ennyi kereskedővel kell számolnunk – a különbség mindössze annyi volt, hogy a fegyvertartási és árusítási szabályok szigorodása miatt (ehhez lásd a fegyvertartási szabályok alakulását bemutató fejezetet) egyre kevesebb vegyeskereskedés foglalkozott fegyverárusítással. Eközben vidéken a századfordulót követően is gyakran vas- és szerszám- vagy éppen fűszerkereskedők árusítottak lőfegyvereket és lőszerket.³¹

A lőfegyver a nagyvárosi populáris kultúrában

Egy-egy jelenség, szokás vagy éppen használati tárgy meghonosodásának és társadalmi elfogadottságának indikátora lehet annak megjelenése a populáris kultúrában. Ebben a tanulmányban természetesen nem vállalkozhatunk arra, hogy a nagyvárosi kultúra minden szeletére vonatkozóan feltérképezzük a lőfegyverekhez való viszonyulás nyomait, így csupán néhány olyan jellegzetes korabeli műfajt mutatunk be, ahol a lőfegyver megjelenik. Ilyenek a korszakban megjelenő, gyakran illusztrált, széles tömegekhez szóló bulvárlapok, a közélet híreire reflektáló élciklók, s végül a 20. század elején megjelenő, majd az első világháború idején egyértelműen a tömegkultúra egyik legfontosabb médiumává váló mozi.

A bulvársajtó képviselői közül a korszak egyik jellegzetes tömeglapja, a *Kis Ujság* példáján keresztül próbáljuk detektálni a lőfegyverek populáris kultúrában belüli jelenlétét. Az 1887-ben alapított *Kis Ujság* különösen ismert volt a címlapján megjelenő, szenzációs bűnügyeket és katasztrófákat ábrázoló illusztrációiról. Témánkhoz kapcsolódóan említhetjük a korszakból az 1896. október 24-i szám címlapját, amely *A vadházasság vége* címmel egy józsefvárosi szerelmi drámát mutat, amelyben egy kőműves dühében revolverrel végzett házastestvérénél.³² Nem sokkal később a *Megtámadott kerékpározó hölgy* címmel megjelent címlapképen azt láthatjuk, ahogy egy férfi revolverrel a kezében próbálta kirabolni a kerékpárost.³³ De még ugyanebben az évben, december utolsó előtti napján is egy revolverlövessel

²⁸ Tiller Mór és Társa cég hirdetése. Borsszem Jankó, 1900. február 11. 18.

²⁹ Kovács et al.: *Fardagály és kámvás rokolya*, 89.

³⁰ Kirner József hirdetése, 1889. <https://gallery.hungaricana.hu/hu/BudapestGyujtemeny/1053299/> (Utolsó letöltés: 2025. február 11.)

³¹ Lásd például Szemerey János veszprémi csemege, fűszer- és lőszeráruházának reklámfogatását vagy egy egri kereskedés „Fűszer és Lőszer”-feliratú reklámtábláját. Mindkettő az MNM Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumának gyűjteményében található. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Targykartonok_MKVM_Kereskedelmi_1973/?query=f%C5%B1szer&pg=666&layout=s illetve https://library.hungaricana.hu/hu/view/Targykartonok_MKVM_Kereskedelmi_1972/?query=f%C5%B1szer&pg=394&layout=s (Utolsó letöltés: 2025. február 11.)

³² *A vadházasság vége*. *Kis Ujság*, 1896. október 24. 1. A képen látható jelenethez kapcsolódó rövid beszámoló az 5. oldalon olvasható.

³³ *Megtámadott kerékpározó hölgy*. *Kis Ujság*, 1896. november 23. 1. A képhez tartozó beszámolóból nem derül ki, hol történt valójában az eset, ami gyakran volt jellemző az efféle szenzációs tartalmakra.

végződött családon belüli dráma illusztrációjával találkozhattak az újságolvasók: Az „újpesti családi dráma”-ban egy após azért lőtt kétszer is közvetlen közelből vejére, mert az rosszul bánt a lányával.³⁴ A későbbiekben is számos esetben találkozunk olyan címlapi ábrázolásokkal, amelyeknél főszerepet játszik egy lőfegyver. Elsősorban családi, szerelmi drámák,³⁵ de revolverrel elkövetett vagy éppen megíúsított betörések, rablások³⁶ vagy lövéssel végződő munkahelyi konfliktusok³⁷ jelennek meg a címlapon.

Az itt felsorolt néhány példa két tanulsággal is szolgál számunkra. Egyrészt az újságban bemutatott esetek is alátámasztják azt a feltételezést, miszerint a fővárosban igen széles körben elterjedt volt a lőfegyverbirtoklás, s társadalmi hovatartozástól függetlenül a revolver igen sok budapesti háztartásnak kelléke volt. Ebből következik a másik konklúzió, miszerint a sajtó által is közvetített vizuális kultúrának is integráns és elfogadott eleme volt a lőfegyver.³⁸

Az utóbbi megállapítást támasztja alá, hogy az első világháború idején egyre népszerűbbé váló mozgókép egyik legfontosabb új műfaja, a – többnyire Amerikából származó – bűnügyi film – vagy ahogy az egyik legnépszerűbb filmsorozatot, a *Királytigrist* bemutató cikkben olvashatjuk, „detektív filmspeciálitás”³⁹ – népszerűsítésére használt plakátok vizuális megjelenésének meghatározó elemévé vált a revolver. Nem csupán amerikai detektívfilmeket reklámozó plakátokon találkozunk a kriminalitás szimbólumává avanszáló revolverrel, hanem a magyar közönség számára is bemutatott európai bűnügyi és kalandfilmeknél is. Ilyen például a *Turf-haramiák* című, a magyar mozikban 1915-ben játszott német kalandtörténet, az ugyancsak német gyártású, 1915-ös *A bűnös ember vére* című bűnügyi film vagy a szintén a német filmiparnak köszönhető Sherlock Holmes-sorozat *A tarka dominó* című része. A revolver mint vizuális elem megjelent az 1916-os dán film, *A 9 ujjú ember* plakátján, illetve Bródi Miksa és Martos Ferenc *A gyilkos* című bohózatának 1912-es kinema-szkeccs változatát is lőfegyverrel reklámozták. De nem csak filmplakátokon találkozhatott a járőkelő lőfegyver-ábrázolással: a feltehetően a már említett *Királytigris*-filmek sikerét meglovagoló, azonos című magyar színpadi előadás hirdetőményén is fontos motívum volt a pisztoly.

Azt, hogy a lőfegyver nem csupán a vizuális kultúrában volt gyakran alkalmazott elem, hanem a részben szóban, részben írott szövegekben manifesztálódó humorban is fontos helyet kapott, a korabeli élclapokból vett néhány példán keresztül mutatjuk be. Az élclapokban a lőfegyver elsősorban konkrét megtörtént esetekre reflektáló humoros szövegekben jelent meg. 1895 augusztusában a *Borsszem Jankó*-ban például két korábbi gyilkosság (egy kispesti susztermester kiirtotta a családját, egy elkeseredett hivatalnok pedig megölte a Haas és Deutsch cég egyik tagját) kapcsán az alábbi konklúziót olvashatjuk:

³⁴ Az újpesti családi dráma. A gyilkos após. Kis Ujság, 1896. december 30. 1., 7.

³⁵ Merénylet egy szerzetes ellen. Gyilkossági kísérlet a kecskeméti zárdában. Kis Ujság, 1899. január 28. 1., 6.; Kettős gyilkosság szerelemföltésből. A féltékenység áldozatai. Kis Ujság, 1899. január 30. 1., 6.; Gyilkosság a fővárosban. Agyonlőtte sógorát és önmagát. Kis Ujság, 1905. május 6. 1., 4.; Az elhagyott feleség merénylete. Kis Ujság, 1905. május 15. 1., 3.

³⁶ Megriasztott betörő. Vakmerő leány. Kis Ujság, 1899. március 6. 1., 6.; Rablógyilkosság az országúton. Utonállók garázdálkodása. Kis Ujság, 1905. április 18. 1., 5.; Megostromolt nyaraló. Veszedelemes rablókaland. Kis Ujság, 1905. augusztus 29. 1., 7.

³⁷ Az éjjeli őr merénylete. Lelőtt gyári tisztviselő. Kis Ujság, 1899. március 12. 1., 6.

³⁸ Talán az sem véletlen, hogy a szenzációs hírekkel való visszaélésekkel operáló zugsajtót revolverzsurnalizmusnak is nevezték a korszakban.

³⁹ *Királytigris III. Warwick fellépte az Omniában.* Színházi Élet, 1917. január 28 – február 4. 33.

„A halál közvetlen oka revolver volt. Le a revolverekkel! Minden bajnak kutforrása a revolver.

Az öngyilkosra épp oly szigorú büntetést kell mérni, mint a gyilkosra.

Mindenek előtt le a revolverrel!

Hadd haljon meg mindenki természetes halállal: a nyomorult suszter-család éhen, a dus milliomos gyomorobjában.”⁴⁰

De nem csupán konkrét ügyeket kommentáltak a maguk sajátos humorával a korabeli élcclapok, hanem általánosabb társadalmi jelenségeket is. A revolver-motívum megjelent például a női emancipáció karikírozásában is. A *Bolond Istók* című élcclapban Emanczi Paula figurája is revolvért hord, mondván: „A sok aszfaltbetyárral szemben sohase tudjuk, mikor van rá szükségünk? Ha ráfogom és még se hátrál, az az – én emberem!”⁴¹ Az élcclapok még olyan kényes társadalmi kérdések tárgyalásától sem tartózkodtak, mint az öngyilkosság. 1908 karácsonyán a *Borsszem Jankó* egy hosszabb lélegzetű humoreszket közölt, amelynek főszereplője, az agglegény Kadarka Kelemen öngyilkosságra szánja el magát, de miután a legkülönfélébb módokon sem sikerül önkezével véget vetnie életének, a szöveg végén kiderül, hogy az egész csak egy álom volt.⁴² Az írásnak számunkra különösen az a része érdekes, ahol Kadarka egy vásáru boltba megy, hogy revolvért vásároljon magának. Miután fegyverviselési engedélye nincs, így nem juthat fegyverhez: „A rendőrségtől kell beleegyezés. A nélkül nem adhatunk el revolvért, ha száz aranyat ígérne is érte.”⁴³ A boltból kilépve aztán a „bolti suhanc” felajánlja, hogy eladná Kadarkának a sajátját, Kelemen azonban ezt visszautasítja: „Még annyira nem vagyunk elkényszeredve, hogy lopott revolverrel vessek véget az életemnek. Ez örök szégyenfolt volna rajtam.”⁴⁴

A fővárosi közbiztonsági viszonyok és a fegyverviselés szükségességének összefüggéseit boncolgatja a *Kakas Márton* című élcclap 1910-ben, *Ujjé, a ligetben nagyszerű...* címmel megjelent humorisztikus eszmefuttatása.⁴⁵ A történetben egy városligeti művészi vállalatnál ellenőrként dolgozó férfi, bizonyos Szabó Kázmér felkeres a szerkesztőségben egy újságíró, aki cikkében – az illető nevét nem közölve – egy olyan férfiről ír, akinek a Városligetből munka után, éjjel „négy revolverrel, egy golyószóróval, szuronyos sétatálcával, golyóra járó órával és cigarettatárcával, meg sok efféle gyilkos szerszámmal” felszerelve kell hazajárnia. Szabó azért vonja kérdőre az újságíró, mert – az utóbbi szerint teljesen fiktív történetet megörökítő cikk – következményeként eljárást indított ellene a rendőrség tiltott fegyverviselés címén.

Az újságíró kérdésére, hogy miért nem vált ki Szabó fegyverviselési engedélyt, a következő választ kapja: „Uram, nekem nincsenek hatalmas protektoraim, a nélkül pedig? ... a nélkül pedig Matuzsálem korát is hiába érném meg, még sem kapnék engedélyt ebben az életben.”⁴⁶ Ezt követően Szabó elmeséli az újságírónak rendőrségi vesszőfutását, amely azzal kezdődött, hogy nyolc hónappal korábban beadta a folyamodványát, majd öt hónappal később becitálták a rendőrségre, házkutatást tartottak nála, a főkapitányságon megmotozták.

⁴⁰ *Véres hét*. Borsszem Jankó, 1895. augusztus 11. 6.

⁴¹ *Emanczi Paula emanczipált feminista gondolatai*. Bolond Istók, 1907. június 7. 9. Érdekes, hogy a szöveghez tartozó illusztráción a sétatálcá, a cigarettázás és az öltözködés némileg férfias jellege megjelenik Emanczi Paula ábrázolása során, az állítólagosan magával hordott pisztoly viszont nem.

⁴² *Az agglegény karácsonya*. Borsszem Jankó, 1908. december 27. 10–11.

⁴³ *Az agglegény karácsonya*. Borsszem Jankó, 1908. december 27. 10–11.

⁴⁴ *Az agglegény karácsonya*. Borsszem Jankó, 1908. december 27. 10–11.

⁴⁵ *Ujjé, a ligetben nagyszerű...* Kakas Márton, 1910. július 10. 10.

⁴⁶ *Ujjé, a ligetben nagyszerű...* Kakas Márton, 1910. július 10. 10.

Miután a hatósági hercehurcába belekeseredett Szabó rákérdez a meghurcoltatásának okaira, az alábbi választ kapja a rendőrségen: „Uram, hiszen ön revolverviselésre kért engedélyt! Hát csak természetes, hogy előbb alaposan tájékozódunk, nehogy egy veszedelmes anarkistának adjunk véletlenül engedélyt!” Szabó ezután levelet írt „Boda őméltóságának”, azaz a főkapitánynak, amelyben lemondott az engedélyről.

Ezekből a példákából is jól látszik, hogy a populáris kultúra számos termékében a legkülönbözőbb kontextusban volt jelen a lőfegyver, ami alátámasztja azt a feltételezést, hogy – a 19–20. század fordulóján legalábbis mindenképpen – mai szemmel talán meglepő mértékben elterjedt volt Budapesten a lőfegyverbirtoklás.

A fegyvertartás szabályozása

Láthattuk a fentiekben, hogy a kézi lőfegyverek tulajdonlása meglehetősen széles körű volt a korszakban Budapesten. A következőkben azt a kérdést vizsgáljuk, hogy vajon a jogalkotás és általában véve a hatóságok hogyan viszonyultak ehhez a jelenséghez. A fegyvertartással kapcsolatos törvények és rendeletek körüli diskurzust vizsgálva ugyanis számos olyan mozzanatra derül fény, amely sokat elárul a társadalom lőfegyverbirtokláshoz való viszonyulásáról.

A fegyvertartás feltételeinek országos szabályozása előtt a kérdés rendezését a belügyminiszter a törvényhatóságok belátására bízta. Ebből következik, hogy az ország különböző régióiban időben és tartalomban is más és más előírások voltak érvényben – már ha egyáltalán voltak ilyenek.⁴⁷ A 19–20. század fordulóján – a teljessége igénye nélkül – többek között Torontál (1885), Baranya (1890), Heves (1906), Abaúj-Torna (1907), Szatmár (1908) és Borsod (1909) vármegyéik, illetve Miskolc (1908) és Kassa (1914) törvényhatósági jogú, valamint Nagybánya (1912) rendezett tanácsú város hoztak saját, a korszakban szabályrendeletnek nevezett, kizárólag az adott törvényhatóság határain belül érvényes előírásokat.

A regionálisan eltérő – és nem mindenütt létező – fegyvertartási szabályok átláthatatlanságát jelzik a különböző sajtótermékek szerkesztőségeihez beérkezett olvasói levelek. Erre jó példa a Pesti Hírlap 1912. február 10-i számában „D. A. Kiliti” jelíggel olvasható szerkesztőségi válasz, amelyben a következőket olvashatjuk: „A fegyvertartásra az ország legnagyobb részében nem kell engedély. Csak némely megyék és városok kötik azt engedélyhez, mire nézve szabályokat és rendeleteket hoztak, amelyeket mi nem ismerünk.”⁴⁸ Egy másik, korábban keletkezett szerkesztői válasz ugyanakkor a történész számára is tanulságosan foglalja össze a fegyvertartásra vonatkozó korabeli hatósági hozzáállást: „Revolvert mindenki szabadon vehet és magával is hordhat anélkül, hogy ehhez bármiféle engedélyre is szükség legyen. Akadnak azonban egyes helyek, ahol holmi zavargások miatt a fegyvertartást megszigorítják. De az ilyesmi csak rövid ideig tart.”⁴⁹

Az egységes, országos szabályozás hiányát – és egyben az erre mutatózó igényt – mutatja a *Magyar Közigazgatás* című hetilapban megjelent írás, amely a laphoz érkezett olvasói megkeresések hatására igyekezett összefoglalni a fegyvertartásra vonatkozó

⁴⁷ Egy a *Magyar Közigazgatás* című lapban megjelent cikk már 1887-ben felhívta a törvényhatóságok figyelmét a fegyvertartást korlátozó szabályrendeletek fontosságára, ugyanakkor azt is hangsúlyozta, hogy nem elég a szabályozás önmagában, annak betartását is folyamatosan ellenőrizni kell. *A fegyvertartás korlátozása*. Magyar Közigazgatás, 1887. október 27. 6–7.

⁴⁸ *Szerkesztői üzenetek*. Pesti Hírlap, 1912. február 10. 39. Még az 1930-as években is találni ehhez hasonló szerkesztői levelezést. Lásd például: *Közérdekű feleletek*. Friss Ujság, 1933. április 5. 11. A szerkesztő válasza „H. R. Budapest” kérdésére.

⁴⁹ *Szerkesztői üzenetek*. Fogadás. Pesti Hírlap, 1908. június 18. 21.

jogszabályokat 1906-ban.⁵⁰ A Temes vármegyei szabályrendeletet teljes egészében közlő cikknél is érdekesebb kommentárt olvashatunk 1911-ben a Pesti Hírlap *Esti levél* című állandó rovatában. A *Visszaélés fegyverrel* című írás szerzője a rovatvezető, a Zsolt álnéven publikáló Porzolt Kálmán volt,⁵¹ aki a nemzet szabadságának kivívásáért folytatott harcából indul ki, s az egyéni szabadságjogok kérdésének taglalásával kezdi a gondolatmenetet: „Mikor még rabságban synylóddott a nemzet ép úgy, mint az egyén, szabadság után kiáltott mindenki. Amióta pedig szabadok vagyunk, egyre jobban nő annak szüksége, hogy az egyéni szabadságot megzabolázzuk.”⁵² A korlátozandó egyéni szabadságok közé tartozik szerinte a fegyverviselés is, amelynek szabályozását égetően szükségesnek véli: „Tessék elolvasni a napi hírek rovatát. Tele van ez olyan véres drámákkal, amiket a fegyverrel való visszaélés idéz elő. A vadászpuskákkal előidézett véletlen szerencsétlenségekről most nem is beszélek, pedig a könnyelmű, léha vadászok megrendszabályozásáról is sokat lehetne beszélni. Most csak arról szóljon az ének, hogy minden betörő és rablógyilkos szabadon juthat fegyverhez s a népszerű kis browning és a revolver különböző fajtája ma már ott hever minden szalon asztalán és az őrzöngő szerelmesek tömegesen gyilkolják egymást s a tisztelt zsványok is szabadon vásárolhatják azokat részlettörlesztésre.”⁵³

Ezt követően néhány konkrét példát, szerelmi drámákat, fegyverhasználattal végződő konfliktusokat sorol fel, majd a gondatlan szülőket kárhoztatja, akik a szerelmi drámák leggyakoribb főszereplői, mivel a fiatal férfiak és nők elől könnyelműségből nem zárják el saját fegyvereiket. A szerző szerint az önfenntartás nem kielégítő a probléma megoldására, így a fegyverviselés engedélyhez kötése mellett kardoskodik, sőt a vadászfegyverek birtoklására kivetetthez hasonló különadó bevezetését is felveti: „Persze sokan azt mondják talán, hogy a revolver-adó s a fegyvertartási engedélyek kiterjesztése a pisztolyokra valóságos rendőrállamot csinálna belőlünk. Hát erre csak azt mondom, hogy inkább legyünk mi *rendőrállam*, mint *rablógyilkos ország*” – így a cikket záró gondolat.⁵⁴

A véleménycikk azt mutatja, hogy miközben a döntéshozók láthatóan elsősorban a vadászat felől szabályozták a kérdést, a fegyverhez jutásnak nem volt különösebb akadálya. Ezért a közvéleményben – a szenzációs eseteket felkapó sajtó hathatós közreműködésével – megjelent a kézi lőfegyverek szabályozásának igénye. A vadászfegyverek birtoklásának, illetve használatának jogszabályi rendezését is elsősorban egy újfajta, (luxus)adónem bevezetésével tartotta megvalósíthatónak a 19. század végi közvélemény jelentős része, és sokan a szabályozást kevésbé tekintették hatékony eszköznek a fegyvertartás korlátozására.⁵⁵ Mások viszont a fegyverviselés általános törvényi szabályozása mellett foglaltak állást. Közéjük

⁵⁰ *A fegyvertartás kérdése*. Magyar Közigazgatás, 1906.május 20. 4–5.

⁵¹ Gulyás Pál: *Magyar írói álnév lexikon*, 493.

⁵² Zsolt: *Visszaélés fegyverrel*. Pesti Hírlap, 1911. november 17. 12–13. Az egyén viselkedésének 19–20. századi megrendszabályozásához lásd: Perényi: *Renitens járókelők*, 226–230.

⁵³ Zsolt: *Visszaélés fegyverrel*, 12.

⁵⁴ Zsolt: *Visszaélés fegyverrel*, 13.

⁵⁵ Lásd ehhez: F. G.: *Az állami tisztviselők mozgalma. A megadóztatott pénzszekevények*. Pesti Hírlap, 1901. augusztus 25. 3. „Ha a jelenleg fennálló adókat, ugymint a föld, ház, kereseti, tőke-kamat, fegyver stb. adókat tekintjük, azonnal feltűnik, hogy ezek között az államnak legkisebb jövedelmet hozó fegyveradó a többi adónemektől egészen elütő természettel bír [...], addig az 1883:XXIII. t. cikkel behozott fegyver- és vadászati adó az adónak ezen főkritériumát nélkülözi, és vagy luxus adónak tekintendő, és így az államnak egyszerűen csak jövedelmi forrása, vagy oly célból létesített, hogy magánosoknak a fegyvertartást megnehezítse, esetleg az ellenőrzést megbízhatóbbá tegye. Az utóbbit azonban alig tartom valószínűnek, mert az más eszközökkel is elérhető lett volna.” (Kiemelés tőlem – P. R.)

tartozott K. Nagy Sándor nagyváradi törvényszéki bíró, aki 1896-ban a *Jogtudományi Közleményben* megjelent cikkében részletesen kifejtette nézeteit.⁵⁶ A tanulmány kiindulópontja az, hogy az egész magyar társadalomban rendkívül elterjedt a fegyverbirtoklás: „Napról-napra növekszik azoknak száma, a kiket a forgópisztoly visz a szerencsétlenségbe. [...] Ott van majd minden háznál, városban és falun. A serdülő gyermekek és fiatal emberek nagyobb része ott hordozza állandóan a zsebében s a legelső felindulás hevében használja azt, mielőtt a józan észről kérne tanácsot.”⁵⁷ Ezután a szerző felsorolja mindazon törvényi paragrafusokat, amelyek a fegyverviseléssel kapcsolatos korlátozásokat foglalnak magukban. A dolgozat ezen részét érdemes hosszabban idézni, mert frappánsan, közérthető módon foglalja össze mindazokat a jogszabályi helyeket, amelyek foglalkoznak a fegyvertartás és -viselés kérdésével: „Tehát a lopás, fogolyszöktetés, koldulás alkalmával nagy veszedelemmel jár a fegyverviselés, nem szabad fegyverrel megjelenni képviselőválasztásnál s az összeírásnál, nem szabad töltött fegyvert vinni a hajóra és vasúti kocsiba, nem szabad nagyobb mennyiségben fegyvert szerezni, nem szabad fegyvert tartani annak, ki bizonyos bűncselekmény miatt attól eltiltatott, az elkobzott fegyver értékesítésénél vigyázni kell arra, hogy azt vadászás gyanújában álló egyén meg ne vehesse, nem szabad lövöldözni a községben, nem szabad vadászatra használható fegyvert tartani a hatóság engedélye nélkül és ilyen engedélyt nem lehet adni a 20 éven aluliaknak, a lőfegyverek biztos kezelésére képteleneknek, a fegyverrel elkövetett bűntettért elmarasztaltaknak, időszaki őrzöngésben szenvedőknek, végre büntetés alá esik, a ki használatra lőfegyvert általában, vagy felügyeletre töltött fegyvert olyan egyénnek ad ki, a ki az erre szükséges jártassággal, vagy értelmi tehetséggel nem bír...”⁵⁸

Ugyanakkor azt is megállapítja a szerző, hogy a meglévő szabályok elsősorban a vadászatra használható (lő)fegyverekre vonatkoznak. Mindebből következik, hogy fegyverengedélyről „alig lehet beszélni is jelenleg, mert a fegyvertartás csupán az adó és a vadászat szempontjából esik némi megszorítás alá, míg annak vásárlása megtiltva nincs”.⁵⁹ Ehhez képest a „sokkal veszedelmesebb, könnyen elrejthető és észrevétlenül használható forgópisztolyt szabadon lehet árulni, venni, tartani, hordozni, a nélkül, hogy bárkinek is eszébe jutna kor, elmebeli tehetség vagy előélet szempontjából figyelmet fordítani vásárlójára vagy birtokosára”.⁶⁰ Ezért egy általános érvényű, minden lőfegyverre vonatkozó, országos szabályozás mellett kardoskodik. Utilitarista gondolkodásáról tanúskodik, hogy az adóbevételek lehetőségének felvillantásával próbálja megnyerni a törvényalkotót a jogi rendezésnek: „Bármily kevésbe kerüljön is az az engedély, mégis jövedelmez az államnak, vagy ha egészen díj nélkül adatik ki, ugys megleend a társadalomra az erkölcsi haszon.”⁶¹

Úgy tűnik, hogy a törvényhozásra nem hatottak a jogtudós gondolatai. A fegyvertartás szigorításának igénye, ahogy a 19. század utolsó két évtizedében, úgy a 20. század elején sem elsősorban a kézi lőfegyverek birtoklásának és használatának problémájából ered, hanem továbbra is inkább az orvvadászat terjedésének volt köszönhető. Így 1907-ben, a büntető törvénykönyv első nagyobb módosításának előkészítésekor az Országos Magyar Vadászati Védegyesület egyrészt az addig kihágásnak minősülő orvvadászat vétségnek, illetve büntettnek való átminősítését javasolta, másrészt pedig a belügyminisztertől olyan rendelet

⁵⁶ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 393–394.

⁵⁷ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 392.

⁵⁸ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 394.

⁵⁹ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 393.

⁶⁰ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 394.

⁶¹ K. Nagy: *Törvényt a forgópisztolyra*, 394.

megalkotását kérte, amely korlátozta volna a fegyvertartást.⁶² Az 1908-ban elfogadott büntető törvénykönyv-módosításba (1908. évi XXXVI. törvénycikk) végül a javaslatok nem kerültek be, holott a vadászszervezetek az országszerte elharapózott orrvadászat miatt többször is követelték a szigorítást.⁶³ A *Pesti Napló* 1913-ban is mindössze arról számolt be, hogy az orrvadászat elfajulása miatt a belügyminiszter „a vármegyék legnagyobb meglepetésére” végül több megye fegyvertartási szabályzatát – amelyek „évekig heverték itt [ti. a belügyminiszternél – P. R.] elintézetlenül” – jóváhagyta.⁶⁴ A cikkből ugyanakkor az is kiderül, hogy a belügyminiszternél éppen arra hivatkozva akadtak meg a felterjesztett szabályzatok, mert a kérdést a tárca országosan kívánta rendezni.⁶⁵

Ebből is látszik tehát, hogy a belügyi tárca foglalkozott ugyan a fegyverviselés szabályainak egységesítésével az 1900-as években, de egészen az első világháborúig megelégedett a helyi, többé-kevésbé hasonló rendelkezésekkel bíró szabályrendeletekkel.⁶⁶ A belügyminiszter ez irányú törekvéseinek értékeléseként ezt olvashatjuk 1911-ben a *Budapesti Hírlap*-ban: „Ezek a szabályrendeletek valóban alkalmasak arra, hogy a lövő fegyverekkel üzőtt vad-orzásnak fokozatosan gátat vessenek. Mindenekelőtt véget ér az az abuzus, hogy boldog-boldogtalan vehetett lövőfegyvert, ha az árát kellően megfizette. A közbiztosság szempontjából is legfőbb ideje volt annak, hogy a lövőfegyverek szabad árusítását korlátozzák, a mivel sok emberélet ellen irányuló merényletet gátolnak meg.”⁶⁷ A cikk ugyanakkor rámutat a szabályozás problematikus részére is, jelesül arra, hogy hiába korlátozzák a hazai fegyverárusítást, ha a Monarchia osztrák feléből szabadon hozhatnak be az országba fegyvert és lőszert.⁶⁸ Boda Dezső budapesti rendőrfőkapitány fegyvereladásra, illetve -tartásra vonatkozó tervezett intézkedései kapcsán ugyancsak a *Budapesti Hírlap*ban hívják fel a figyelmet egy másik problémára is: egy kolozsvári puskaműves levelét idézve kezdeményezik, hogy a vas- és vegyeskereskedőknek, „bázárosoknak és a zsidárusoknak” tiltsák meg a fegyverek árusítását, s csak fegyverkereskedőktől és puskaművesektől szerezhessen a lakosság lőfegyvert.⁶⁹

Budapesten a fegyvertartással kapcsolatos első komolyabb szigorítás 1908-ban került sor. A szigorítás hátterében azonban kevésbé a közbiztonsági viszonyok romlása, az erőszakos fegyveres bűncselekmények számának emelkedése, mint inkább a munkásmozgalomnak

⁶² *Az orrvadászat meggátlása ellen.* Pesti Napló, 1907. június 6. 9. Azt, hogy ezen a téren nem történt jelentős javulás, jól mutatja Gyöngyöshalászi Takács Gyula vadászati szakíró öt évvel későbbi írása, amelyben ugyancsak a vadászás megoldatlan problémájára és a szabályozás elégtelenségére hívja fel a figyelmet. Gyöngyöshalászi Takács Gyula: *Szózat a vármegyékhez és városokhoz.* Az Ujság, 1912. január 21. 55.

⁶³ Lásd például: *A fegyvertartás korlátozásának országos rendezése.* Vadász-lap, 1909. február 15. 59.

⁶⁴ *Szabályozták a fegyverviselést.* Pesti Napló, 1913. március 18. 7.

⁶⁵ Ennek némileg ellentmond az a tény, hogy 1907-ben maga a belügyminiszter szólította fel a megyei és városi törvényhatóságokat, hogy „az országszerte elharapódzott vadász meggátlására” alkossanak magunknak saját szabályrendeletet. *A vadász meggátlása.* Budapesti Hírlap, 1907. szeptember 11. 12.

⁶⁶ A helyi rendeletekre általánosan jellemző fontosabb rendelkezéseket a Pesti Napló 1913-as cikke foglalta össze. *Szabályozták a fegyverviselést.* Pesti Napló, 1913. március 18. 7.

⁶⁷ *Szabályozták a fegyverviselést.* Pesti Napló, 1913. március 18. 7.

⁶⁸ Ugyanezt hangsúlyozta elkeseredett hangú cikkében Kádár Gyula, a Magyar Vaskereskedők Országos Egyesületének titkára is. Kádár Gyula: *A fegyverkereskedés bajai.* Az Ujság, 1909. november 28. 41.

⁶⁹ *A fegyver-eladás korlátozása.* Budapesti Hírlap, 1911. július 18. 12–13.

a hatóság által egyre erőszakosabbnak értékelt utcai megmozdulásai álltak.⁷⁰ Miután a szocialisták 1908. október 9-én tartott tüntetésén lövések is eldőrdültek, s a rendőrség öt letartóztatott tüntetőnél is talált forgópisztolyokat, a főkapitány – az egyéni szabadságjogok korlátozásától tartó sajtó tiltakozása ellenére – a fegyvertartási szabályok szigorítása mellett döntött.⁷¹ A rögtön a tüntetés másnapján megjelent főkapitányi rendelet bevezető indoklásában ezt olvashatjuk: „Az egyre sűrűbben megismétlődő utczi tüntetések és rendzavarások már annyira elfajultak, hogy a lelkiismeretlen izgatók által felbujtott tömeg a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésétől sem riad vissza. Miként az utóbbi napok sajnálatos eseményei mutatják, a tüntető tömeg nagy része lőfegyverrel volt ellátva és revolverlövésekkel támadt a kötelességük teljesítésében eljáró rendőröközegekre.”⁷² A rendelet értelmében nyilvános helyen csak az hordhat magánál „bármilyen alaku vagy szerkezetű lőfegyvert”, akinek erre a rendőrségnél szerzett engedélye van. Engedélyért a kérelmező lakása szerinti kerületi kapitányságnál lehetett ingyenesen folyamodni. Az engedéllyel rendelkező tulajdonosnak mindig magánál kellett hordania a dokumentumot, amikor a fegyvert viselte. Aki fegyverviselési engedély hiányában tartott magánál lőfegyvert, az kihágást követett el, ami 100 koronáig terjedő bírsággal vagy 5 napig terjedő elzárással volt büntethető.⁷³

A főkapitányi rendeletnek kevés fogantatja lehetett, legalábbis erről tanúskodik a fővárosi tanács törvényhatósági bizottsága 1911. február 22-i ülésének jegyzőkönyve. Az ülésen Gálos Kálmán törvényhatósági bizottsági tag a rendőrök számának szaporítását kérte a főkapitánytól „a főváros utcáin, különösen éjjel rablótámadások s a züllött existenciák által a polgárok ellen elkövetett támadások” miatt. A hozzászólás nyomán a tanács azzal a kéréssel fordult a főkapitányhoz, hogy gátolja meg a „kriminális elemek” fegyverviselését, anélkül, hogy „a békés polgárság ezen önvédelmi eszköznek beszerzésében megakadályoztassék vagy korlátoztassék”.⁷⁴

Már a háború kitörése előtt a fegyverhasználat aggasztó terjedéséről számolt be *Az Est* az 1913-as évre vonatkozó főkapitányi jelentés főbb megállapításait a nagyközönség számára összefoglaló, *A kihágások városa* című tudósításában.⁷⁵ Az első világháború előtti időszak bűnügyi adatait tekintve negatív rekordnak számító év adatait közlő cikk kiemeli, hogy a revolver az ember élete ellen elkövetett bűncselekmények terén komoly szerepet játszik, s egy a fegyver- és lőszerárusításról, illetve tartásról szóló szabályrendelet minél előbbi megalkotását sürgeti.

A kérdés egységes, országos jogi szabályozására végül csak az első világháború és a forradalmak után került sor. Teleki Pál miniszterelnök 1920. november 19-én hagyta jóvá az 1920. évi 9.862 M. E. számú rendeletet „a lőfegyverek, lőszeres és robbantóanyagok

⁷⁰ Ehhez lásd: Gyáni: *Fővárosi zavargások a dualizmus évtizedeiben*, 349.

⁷¹ A helyzetet súlyosbította, hogy olyan hírek keringtek, miszerint a tüntetést szervező bizottság – élén Buchinger Manó szociáldemokrata pártvezérrel – 500 forgópisztolyt és 500 vasbotot vásárolt a tüntetést megelőzően. Végül a rendőrség házkutatást tartott a szervezőknél, de nem talált semmilyen bizonyítékot. *Rendőrök és szociálisták harca*. *Az Ujság*, 1908. október 10. 10.

⁷² A rendeletet teljes szövegében közli a fent idézett újságcikk.

⁷³ *Rendőrök és szociálisták harca*. *Az Ujság*, 1908. október 10. 10.

⁷⁴ Déri Ferenc tanácsnok válasza Gálos Kálmán bizottsági tag interpellációjára. 1911. február 22-i közgyűlés jegyzőkönyve. Budapest főváros (1892-től székesfőváros) törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyveinek adatbázisa (1873–1949) https://library.hungaricana.hu/hu/view/BPSZKJ_1911/?pg=133 (Utolsó letöltés: 2025. február 11.)

⁷⁵ „*A kihágások városa*”. *Az Est*, 1914. május 31. 10. A címet az újságíró a főkapitányi jelentésből vette.

tartásáról, árusításáról és vásárlásáról”.⁷⁶ A rendelet részletesen meghatározta a lőfegyverek birtoklásának és árusításainak szabályait – mindezt anélkül, hogy pontosan megjelölte volna, hogy az konkrétan milyen lőfegyverekre terjed ki. A rendelet egyik, témánk szempontjából lényeges passzusának értelmében lőfegyver vásárlására minden olyan, legalább tíz éve magyar állampolgársággal bíró személy kaphatott engedélyt, aki nagykorú volt – vagy kis-korú, de 18. életévét már betöltötte, s törvényes képviselője vállalta érte a felelősséget –, valamint „feddhetetlen előéletű és hazafiasság szempontjából sem esik vagy esett kifogás alá”, továbbá nem szenvedett a lőfegyverek kezelésére alkalmatlanná tevő fizikai vagy pszichés betegségben.⁷⁷

A rendelet, illetve betartatásának hiányosságaira a *Kis Ujság* egyik 1931-es cikke is utalt annak kapcsán, hogy több gimnazista revolverrel vetett véget az életének, s ezzel párhuzamosan – mint a lap írta – „mindenféle sehonnai betörő népség revolveres rablótámadást intéz ez vagy amaz ellen”.⁷⁸ Az írás kiemelte, hogy miközben hatalmas bürokratikus apparátus foglalkozik a fegyvertartás engedélyeztetésével, mégis bárki könnyen fegyverhez juthat engedély nélkül is.

A fegyverbirtoklás jogszabályi hátterének e rövid áttekintéséből is látszik, hogy a dualizmus első három évtizedében a lőfegyverek vásárlására, árusítására, illetve azok tartására és viselésére vonatkozó jogszabályi változások hátterében kevésbé a közbiztonsági állapotok javításának szándéka vagy akár a kézi lőfegyverek terjedésének korlátozása, mint inkább a vadászati joggal kapcsolatos problémák, leginkább az orvvadászat visszaszorítása állt. A törvényhozó egészen az első világháborúig nem látta szükségét annak, hogy a kézi lőfegyverek birtoklását egységes jogszabály megalkotásával rendezze. A mindenkori jogalkotó ebben az időszakban a sajtó és a közvélemény két bizonyos értelemben egymásnak ellentmondó igénye között órlódott: eleget kellett tennie a közbiztonsági helyzettel kapcsolatos elvárásoknak, ugyanakkor mindezt az egyéni szabadságjogok csorbítása nélkül kellett megvalósítania.

Úgy tűnik, hogy ezt a gordiuszi csomót végül az első világháború, illetve a háborús vere-seget követő kaotikus politikai helyzet és ezzel együtt az erőszakos cselekmények növekedése vágta át. A források alapján azonban úgy tűnik, hogy a rendeletnek csak nehezen tudtak a hatóságok érvényt szerezni, s így az engedéllyel tartott kézi lőfegyverek mellett nagy számban volt magántulajdonban illegálisan vásárolt vagy tartott fegyver Budapesten. Erre utal számos olyan öngyilkossági eset vagy éppen bűncselekmény, ahol a nyomozás során kiderült, hogy a használt fegyvert engedély nélkül birtokolta az elkövető. Ilyen ügyről olvashatunk egy az orvosrendőri boncolás fontosságát bemutató cikkben a *Magyar Detektív* című szaklapban. Egy józsefvárosi öngyilkossági esetről az öngyilkosságot elkövető fiatal lány hozzátartozói az esetet vizsgáló rendőröknek azt vallották, hogy a lány egy – engedély nélkül, szabadon tartható – Flóbert-puskával⁷⁹ követte el az öngyilkosságot. A boncolás során azonban egy pisztolygolyót találtak a holttestben. Így derült ki, hogy a szülők által utólag elrejtett revolvért engedély nélkül tartotta az öngyilkos édesapja, aki ellen kihágási eljárás indult

⁷⁶ *Rendeletek tára 1920*, 591–600. A rendelet egyben egyfajta *tabula rasat* is teremtett azzal, hogy az életbe lépése előtt kiadott fegyvertartási engedély érvényét veszítette, s azokat kötelező volt megújítani. *A fegyvertartás*. Budapesti Hírlap, 1920. december 17. 5.

⁷⁷ *Rendeletek tára 1920*, 592.

⁷⁸ *Revolver a gimnázisták kezében*. *Kis Ujság*, 1931. június 26. 6.

⁷⁹ A Flóbert-fegyverek közös jellemzője az, hogy a különböző (kis) kaliberű változatban létező fegyver tölténye nem tartalmaz lőport, így elsősorban céllovészetre alkalmasak.

emiatt.⁸⁰ Hasonló történt egy 1925-ös családi dráma esetében is, amelyet élénk sajtóérdeklődés kísért. Egy Népszínház utcai villanszerelő-műszerész, Osztián Zakariás féltékenységeben meg akarta ölni revolverével a szerinte léha életmódot élő feleségét, s közvetlen közéről halántékon lőtte. A nő azonban túlélte a támadást, így végül a bíróság Osztiánt – aki tettét követően öngyilkos akart lenni – 3 év fegyházra és 5 év hivatalvesztésre ítélte szándékos, de előre meg nem fontolt emberölés büntette miatt. Osztián revolverét a rendőrség bűnjelként elkobozta, és a fegyházbüntetés mellett kihágási eljárást is indított ellene engedély nélküli fegyvertartás miatt.⁸¹

Vadkeleti állapotok? – Bűnözés és lőfegyverhasználat Budapesten

Ha a bűnözés kérdése felől közelítünk a fegyverbirtoklás és -használat kérdéséhez, akkor elsősorban két súlyos bűncselekménytípust kell ide sorolnunk: a rablást, valamint az emberölést. Elsőként az előbbire, azon belül is elsősorban a modernitás egyik legjellegzetesebb bűncselekménytípusára, a bankrablásra hozunk néhány példát.

A dualizmus korának első, „amerikai típusú” bankrablására 1908-ban került sor – érdekes módon nem Budapesten, hanem a főváros elővárosi zónájához tartozó Újpesten.⁸² A város főutcáján, az Árpád úton működött a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank fióküzlete. 1908. október 28-án délelőtt 11 óra körül egy kétlovas bérkocsi állt meg a bankfiók előtt. A kocsiból két munkás kinézetű férfi szállt ki. A bankba lépve revolvért rántottak, s tört magyarsággal így kiáltottak az őket köszöntő alkalmazottra: „Csendben lenni, különben meghaltok! Nem mozdulni, lőni mindenkit!” A rablás mintegy negyedóraig tartott, mivel a rablók kétszer is fordultak zsákmányukkal a fiók előtt továbbra is rájuk várakozó bérkocsihoz. A két bankrabló összesen mintegy 42 000 koronát zsákmányolt.⁸³

A nyomozást a budapesti detektívtestület rendőrfogalmazója, Nagy Károly vezette. A szemtanúk pontos személyleírást tudtak adni a rablókról. A bérkocsi után indított hajszá során kiderült, hogy a rablók nem hajtottak azonnal vissza a fővárosba, hanem előbb a kerepesi erdőhöz mentek, ahol elásták zsákmányukat. Ezt követően kocsit váltottak, majd Máriabesnyőre mentek. Innen elváltak útjaik egymástól: az egyik rabló vonaton Oderberg felé vette az irányt, a másik bűnöző pedig visszatért a fővárosba. Egy csendőrnek azonban hamar sikerült a vonatról lekapcsolnia az egyik elkövetőt, akinél megtalálták társa búvóhelyének címét egy cetlire írva. A budapesti detektívek ezután a Dob utcában hamar elfogták a másik rablót is. A kihallgatások során kiderült, hogy a bankrablást két orosz állampolgárságú, de lengyel származású munkás, a huszonhárom éves Antosevics Gyula és a huszonkét éves Piskovszki József követte el. A pestvidéki királyi törvényszék szokatlanul gyorsan, egy napos tárgyalást követően, még az elkövetés évében ítéletet hozott a bankrablás ügyében. Mindkét

⁸⁰ *Titokzatos halálokok. Az orvosrendőri boncolás bűnfelderítő szerepe.* Magyar Detektív, 1931. április 15. 15–17.

⁸¹ *Három évi fegyházra ítélték Osztián Zakariást, a Népszínház-utcai féltékenységi dráma hőst.* 8 Órai Ujság, 1925. augusztus 8. 5.

⁸² A bankrablás mint bűncselekmény újdonságát az is mutatja, hogy az esetről részletesen beszámoló sajtóban hol betörésként, hol pedig bankrablásként aposztrofálták az ügyet. Nemes Sándor egykori detektív csoportfőnök az 1944-ben megjelent, *Gyakorlati nyomozás* című könyvében így vezette fel a bankrablás leírását: „Kevesen tudják, hogy a Párisban elkövetett első, emlékezetes amerikai-stílusú bankrablást négy évvel megelőzően már Magyarországon is történt egy nagyszabású bankrablás, amit revolveres banditák nappal, jóformán a járőrelők szemeláttára hajtottak végre Újpesten.” Nemes: *Gyakorlati nyomozás*, 307.

⁸³ Az eset leírásához lásd: Borbély–Kapy (szerk.): *A 60 éves budapesti rendőrség*, 324–326.

elkövető előbb három évnyi fegyházát, majd az ügyészség semmisségi panaszát követően öt és fél év fegyházbüntetést kapott.⁸⁴

Maguk a kortársak is az első „amerikai típusú” bűncselekményként kezelték az újpesti bankrablást. Ezt jól mutatja egy a *Közbiztonság almanach*jában megjelent, irodalmias stílusú beszámoló, amely a kissé tört angolságú *Hands Uff!* címet kapta. Érdekes a cikk bevezetőjét idézni, ami ugyancsak megerősíti a „vadnyugati” párhuzamot: „Az amerikai vasutrablók ezzel a kiáltással szokták megrohanni a vonatokat, mire az utasok, ha azt nem óhajtják, hogy a fejüknek szegzett pisztoly elsüljön, szépen levegőbe emelik a kezeiket s türik, hogy a betyárok elszedjék tőlük az utolsó garasokat. Valami ilyesféle történetről olvashatott az a két lengyel csavargó, aki a mult október havában, fényes nappal, a déli órákban megjelent egy újpesti bankban s az ott levő személyzetet fegyvereivel terrorizálva, 46.000 koronát rabolt el könnyű szerrel.”⁸⁵

Az újpesti bankrablás egyedi eset maradt a Monarchia időszakában: ekkor a fővárosban és környékén nem történt hasonló bűncselekmény.⁸⁶ A Horthy-korszakban azonban sokkal gyakrabban találkozunk lőfegyverrel elkövetett erőszakos rablásokkal. A bűnözéstörténeti kutatások már korábban megállapították, hogy elsősorban a közvetlenül az első világháborút követő időszakban jórészt a háborúból hazatérő férfiakat a fronton ért pszichés behatások miatt jóval több – és ezzel együtt brutálisabb – erőszakos bűncselekmény figyelhető meg.⁸⁷

Az 1920-as években különösen a bérautósofőrök fegyverrel történő kirablása terjedt el a városban. Az egyik legvakmerőbb rablási kísérlet 1924. szeptember 4-én történt. Két „foglalkozás nélküli” segéd, valamint egy elbocsátott székesfővárosi alkalmazott egy gazdag sertésbizományost akart kirabolni. A bűncselekmény elkövetéséhez előbb a Zugligetbe rendelték maguknak egy bérautót, s az autó sofőrjét revolverrel sakkban tartva Pestre vittették magukat. Csakhogy a sofőr szándékosan úgy közlekedett, hogy felfigyeljenek rá. Az eset végül lövöldözéssel tartkított menekülésbe torkollott, s a rendőrök végül mindhárom elkövetőt letartóztatták.⁸⁸ Az 1930-as évek elején több revolveres rablási esetet is regisztráltak a hatóságok. 1930. május 30-án egy belvárosi bankból 161 000 pengőt, a banktisztviselők teljes havi fizetését rabolta el egy fegyveres, álarcos bandita. A bűncselekményben az egyik tisztviselő volt a segítője. Az elkövetők rendőri kihallgatásából kiderült, hogy éppen az vitte rá a két bűnözőt a rablás kitervelésére, hogy egy barátan keresztül egy Frommer-pisztolyhoz és 8 töltényhez jutottak azzal, hogy adják tovább a fegyvert. Ők azonban inkább úgy határoztak, hogy egy „nagyobb szabású rablást fognak elkövetni”.⁸⁹ Ezt a motívumot csupán azért érdemes megjegyezni, mert számos korabeli bűncselekményről szóló beszámolóban találkozunk azzal a mozzanattal, hogy a fegyverhez jutás adja az ötletet vagy éppen a végső lökést egy-egy erőszakos bűncselekmény elkövetéséhez.

⁸⁴ Az ügy érdekessége, hogy az első fegyveres bankrablás után alig egy héttel már meg is jelent a budapesti mozikban az Apollo Projectograph nevű cég filmje a bankrablásról, a Steinhardt-féle mulatóban pedig már november elején játszották *Az újpesti betörő* című kuplét. *Az újpesti bankrablás*. Az Apollo Projectograph hirdetése. Budapesti Hírlap, 1908. november 3. 22.; *A Steinhardt-mulató*. Budapesti Hírlap, 1908. november 5. 9.

⁸⁵ Gegus–Székely (szerk.): *Közbiztonság almanachja*, 479.

⁸⁶ Egy évvel később, 1909 nyarán Fiumében történt egy hasonló bankrablás, amelynek az újpestivel ellentétben egy halálos áldozata is volt. *Bankrablás Fiumében*. Az Ujság, 1909. augusztus 12. 5–6.

⁸⁷ Kerepeszki: *Deviance in Budapest before and after the „Great War”*, i. m.; Sipos: *Különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények a Horthy-korban*, i. m.

⁸⁸ Turcsányi (szerk.): *A modern bűnözés*, 336–339.

⁸⁹ Nemes: *Gyakorlati nyomozás*, 305.

1931. november 23-án a Gorzó és Társa bankház Petőfi Sándor utcai fiókját támadta meg három álarcos fegyveres, majd pár hónappal később az IBUSZ Vigadó téri irodáját rabolták ki autóval érkező fegyveres rablók. 1933 júniusában egy textilüzletet raboltak ki lőfegyverrel, 1934 nyarán pedig egy fiatal pékinas a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank Szabadság téri fiókjában kísérelt meg bankrablást. A kerékpáron érkező rabló azonban megijedt, elmenekült, s eközben több lövést adott le az öt üldözőkre. Az esetek elszaporodásának hátterében korabeli megfigyelők a populáris kultúra negatív hatását vélték felfedezni: az elkövetők mind „fiatal suhancok, akik ponyvaregények és detektívfilmek hatása alatt követték el bűncselekményeiket”.⁹⁰

Az 1908-as újpesti esetről sokkal erőszakosabb, egyben a korszak egyik legsúlyosabb budapesti bűncselekményének tekinthető bankrablás 1934. december 31-én történt, amikor egy három tagból álló banda megkísérelt kirabolni egy a Szabadság téren működő bankfiókot. Az esetet kitervelő Tari Nándor ötlete az volt, hogy – mint a korszak bűnügyi krónikása írja – „amerikai mintára autós, revolveres bankrablásokat kövessenek el”.⁹¹ A rabláshoz használt revolverek a Teleki téren vásárolták a bűnözők. Az alaposan kitervelt fegyveres bankrablás végül lövöldözésbe torkollott: a büntetett előéletű, maszkos rablók a bankban tartózkodók közül többeket megsebesítettek, közülük ketten halálos lövést kaptak. A lopott autóval menekülő rablókat a rendőrség hamar kézre kerítette, a három elkövetőt statáriális eljárás keretében ítélték halálra.⁹²

A Szabadság téri bankfiók ellen elkövetett brutális támadás ismételten felhívta a figyelmet a lőfegyverbirtoklás okozta problémákra. Az autólopásokkal szembeni erősebb fellépést követelő cikkében *Az Est* tudósítója is erre világított rá, amikor arról írt, hogy a fegyvertartásra vonatkozó szabályok ellenére a „gonosztevők bűnös céljaik keresztülvitelére *mindig tudtak revolvert szerezni*”.⁹³ (Kiemelés az eredetiben.) Ugyanakkor az érvényben lévő szabályok alkalmazásával szemben erős kritikát fogalmaz meg a cikk írója, miszerint a „polgárság, a tisztességes emberek *a legkörülményesebb eljárások után*” jutnak csak engedélyhez, s az engedélyt sokszor megtagadják olyanoktól is, „akiknek az esetében ez érthetetlennek látszik”.⁹⁴ (Kiemelés az eredetiben.) Ezzel szemben a rendőrség nem lép fel elég erősen a fegyvercsempészekkel szemben: „Mert *titokban csempésznek revolvert és lőszert az angyalföldi fenegyerek*ek s a főváros bűnöző alvilágának elszánt tagjai, akiket *a rendőrségnek hivatalból ismernie kell*.”⁹⁵ (Kiemelés az eredetiben.)

Az 1930-as évek közepén egy többtagú fegyveres rablóbanda tartotta rettegésben Budapestet és környékét. A többszörösen büntetett Szemeti István által vezetett banda számlájára több gyilkosságot és mintegy százötven betörést írtak a hatóságok. Végül 1935-ben Csepel egyik elhagyatott részén rendőrök segítségével sikerült a rendőröknek megtalálni a bujkáló Szemetit. A bandavezér vallomása nyomán sikerült a rendőrségnek a bandatagokat le tartóztatnia, akik mind állig fel voltak fegyverkezve. A gonosztevők egyik főváros környéki búvóhelyén sok fegyvert és több mint 3000 töltényt találtak.⁹⁶

⁹⁰ Borbély–Kapy (szerk.): *A 60 éves budapesti rendőrség*, 370–372.

⁹¹ Borbély–Kapy (szerk.): *A 60 éves budapesti rendőrség*, 371.

⁹² Borbély–Kapy (szerk.): *A 60 éves budapesti rendőrség*, 371. A statáriális eljárások történetéhez lásd: Tóth: *A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX–XX. században*, 143–177.

⁹³ *Véget kell vetni a pesti alvilág fegyvercsempészésének*. Az *Est*, 1935. január 4. 15.

⁹⁴ *Véget kell vetni a pesti alvilág fegyvercsempészésének*. Az *Est*, 1935. január 4. 15.

⁹⁵ *Véget kell vetni a pesti alvilág fegyvercsempészésének*. Az *Est*, 1935. január 4. 15.

⁹⁶ *Detektívek, rendőrök és csendőrök tettek ártalmatlanná egy rablóbandát*. Kis Újság, 1935. február 5. 4.

1938-ban újabb fegyveres bankrablástól volt hangos a sajtó. Június 7-én a Pesti Hazai Első Takarékpénztár budai, Fő utcában található fiókjába rontott egy álarcos, revolveres támadó. Rövid dulakodás után a mosdóba zárta a bankfiók alkalmazottait, de a széfet nem tudta kinyitni, így végül elmenekült a helyszínről.⁹⁷ Az elkövetőt csak két évvel később sikerült lefűlelni, méghozzá a bűncselekmény során használt revolver típusának és kaliberének azonosítása révén. A detektívek ugyanis csak ezeket tudták biztosan megállapítani a nyomozás során. 1940-ben azonban egy Üllői úti divatáruüzletben történt betörés során megtalálták a fegyvert egy huszonkilenc éves, „rovott múltú” villanszerelő-segédnél, aki bevallotta mindkét bűncselekmény elkövetését.⁹⁸

A lőfegyverrel elkövetett gyilkosságok és emberölések számának alakulása

A fegyveres rablások után térjünk át a legsúlyosabb, s egyben a nyomozó hatóság által a legnagyobb eséllyel felderített – azaz a legkisebb látenciával bíró – bűncselekménytípusokra: ezek a gyilkosság, illetve az emberölés. (Az emberi élet kioltásával járó bűncselekmények közötti büntetőjogi különbségek bemutatásától itt eltekintünk, s a forrásadottságok miatt minden ilyen típusú normaszegést együtt tárgyalunk.) A bűnügyi statisztikák egyik szintjén sem találunk semmiféle támpontot az elkövetés módjára, eszközére vonatkozóan. Így ha a lőfegyverrel elkövetett emberölés mennyiségi alakulását akarjuk vizsgálni, akkor alternatív forrásokhoz kell fordulnunk. Szerencsére az 1870-ben felállított, 1873-tól Budapest Főváros Statisztikai Hivatala elnevezéssel működő intézménynek köszönhetően a főváros társadalmi, gazdasági életének számos mozzanatáról rendelkezünk részletes adatokkal. Elsősorban a részletes és az általunk vizsgált egész korszakra vonatkozóan többé-kevésbé egységesen rendelkezésre álló halálozási statisztikák adnak lehetőséget az erőszakos bűncselekmények vizsgálatára. Az itt következő elemzéshez az adatokat a főváros statisztikai hivatalának néhány év kivételével az 1890-es évektől egészen 1941-ig minden évet lefedő statisztikai és közigazgatási évkönyvei szolgáltatják.⁹⁹

A halandóságra vonatkozó adatsorok és a bűnügyi statisztikák felhasználása számos lehetőséget kínál az elemzés során, ugyanakkor problémákat is rejt magában.¹⁰⁰ Miközben a bűnügyi statisztikák elsősorban az elkövetőkre, pontosabban az elkövetések számára fókuszálnak, addig a halandósági táblázatoknál az áldozat van a középpontban. Részben emiatt, részben pedig az adatgyűjtés különböző módszereinek köszönhetően a két eltérő típusú adatsor nem vezet azonos eredményre. Ráadásul az általunk vizsgált mintegy fél évszázadra vonatkozóan is több alkalommal változott az adatgyűjtés rendszere, és ezáltal a publikált statisztikák részletessége, illetve egységes adatsorok összeállítása is komoly akadályokba ütközik (ezeket a különbségeket, változásokat az adott helyen jelzem). Mindezen torzító tényezők ellenére úgy vélem, hogy érdemes használni ezen adatokat is, hiszen olyan perspektívát nyitnak, amit más, a bűnözéstörténet szempontjából releváns források nem feltétlenül tesznek lehetővé.

⁹⁷ *Revolveres, álarcos bandita véres bankrablása a budai Fő-utcában*. 8 Órai Ujság, 1938. június 8. 1.

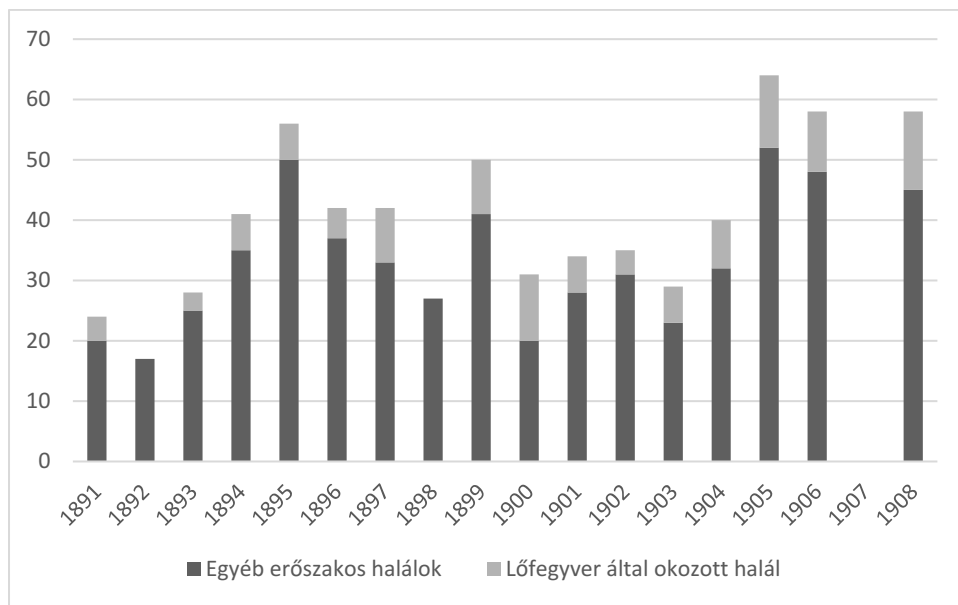
⁹⁸ Nemes: *Gyakorlati nyomozás*, 295.

⁹⁹ A különböző cím alatt megjelent statisztikák: Thirring (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve, I–X.*, i. m.; *Budapest Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve, XI.*, i. m.; *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve, XIII.*, i. m.; Illyefalvi (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve, XIV–XXXII.*, i. m. A továbbiakban az adatok közlésekor nem fogunk külön hivatkozni az itt felsorolt forrásokra.

¹⁰⁰ A bűnügyi statisztikák problémáihoz lásd: Perényi: *A bűn nyomában*, 101–104.

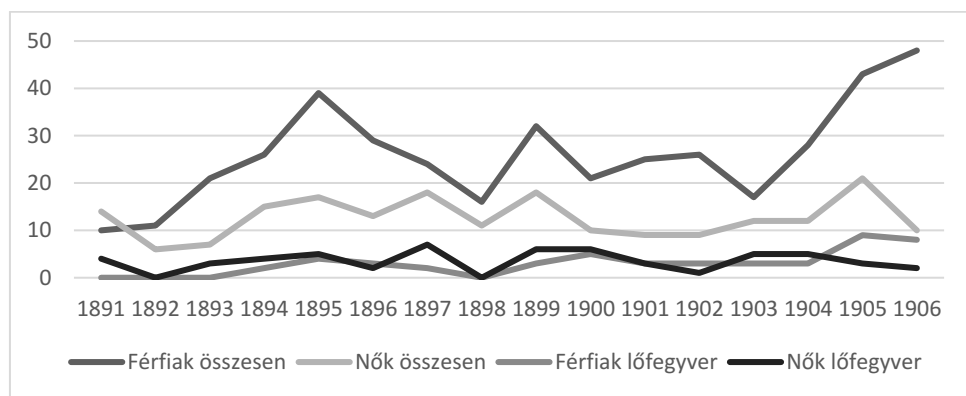
A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal kiadványaiban rendkívül részletes, hosszabb időtávot átfogó halálzási adatsorokat találni. Az erőszakos halálnevekre megadott számok rendszerint a különböző betegségek rendkívül részletes kimutatását követően, többnyire a táblázatok végén jelennek meg. Ezek alapján 1891 és 1908, majd egy hosszabb kihagyást követően 1921 és 1941 között is nyomon követhetjük a lőfegyverek által okozott halálesetek számának alakulását.

Az 1. ábra az első világháború előtti időszakra vonatkozó adatokat tartalmazza. Az ábrán az erőszakos halálozások, s egyben a lőfegyver okozta halálesetek arányának növekedését figyelhetjük meg. Ha az egyes évekre vonatkozó adatokat tovább bontjuk nemi megoszlás szerint, akkor azt látjuk, hogy a korszak egészére vonatkozóan a nők nagyobb eséllyel váltak lőfegyver áldozatává, mint a férfiak (2. ábra). 1891 és 1893 között például egy férfi sem halt lőfegyver általi erőszakos halált, viszont 1891-ben négy, 1893-ban pedig három nőt lőttek meg. Miközben ebben az időszakban (az 1891-es év kivételével) végig több férfi halt erőszakos halált, mint nő, addig mindössze négy olyan évet találunk (1896, 1902, 1905 és 1906), amikor több férfi lett lőfegyver áldozata, mint nő. Ha ennek okait keressünk, akkor a legvalószínűbb magyarázatnak – amint azt a korábbi elemzés során is láthattuk – az tűnik, hogy a családon belüli konfliktusok során gyakran lőfegyvert használtak.

1. ábra. A gyilkosság és emberölés következtében elhalálozottak számának alakulása Budapesten, 1891–1908

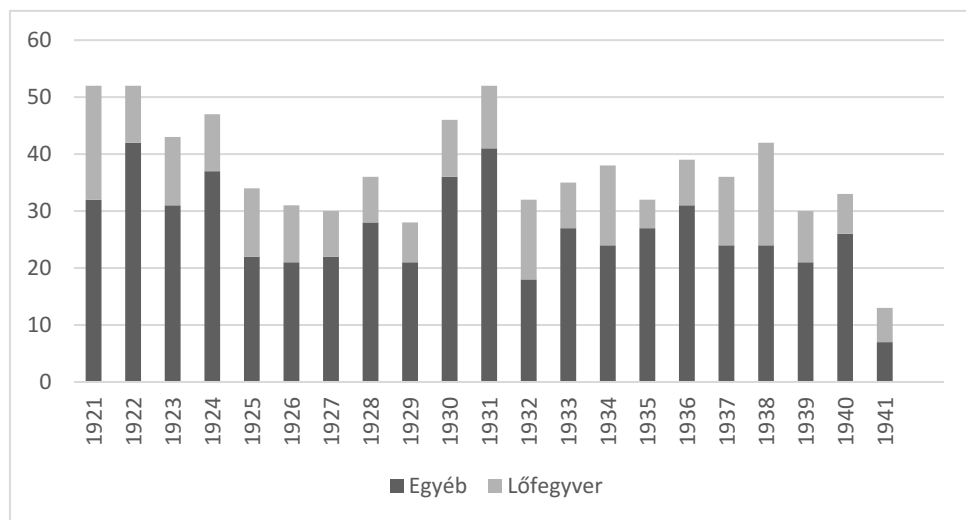
Források: Thirring Gusztáv (szerk.): *Budapest székes főváros Statisztikai Évkönyve, II–XI*. Budapest: Budapest Székes Főváros Statisztikai Hivatala 1898–1914. (Különböző kötetek megfelelő oldalai.)

2. ábra. A gyilkosság vagy emberölés következtében elhunytak számának alakulása Budapesten, nemi bontásban, a lőfegyver által meggyilkolt férfiak és nők számának megjelölésével, 1891–1908

Források: Thirring Gusztáv: *Budapest székes főváros Statisztikai Évkönyve, II–XI*. Budapest: Budapest Székes Főváros Statisztikai Hivatala, 1898–1914. (Különböző kötetek megfelelő oldalai.)

Ha időben tovább lépünk, akkor a két világháború közötti időszakra vonatkozóan egyrészt megfigyelhetjük, hogy a halálozások terén nem volt lényeges emelkedés, sőt csökkenő tendenciát mutatnának az erőszakos halálesetek (3. ábra). Ez még feltűnőbb akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a főváros lakossága 1920-ra előbb megközelítette, majd egy évtizeddel később túl is lépte az egymillió főt.

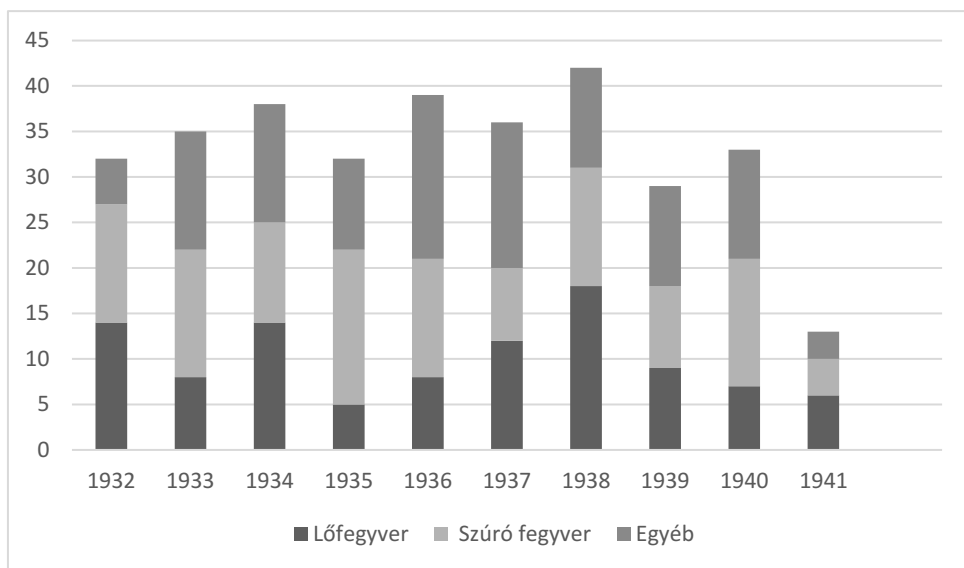
3. ábra. A gyilkosság és emberölés következtében elhalálozottak, valamint a lőfegyver által okozott halálesetek számának alakulása Budapesten, 1921–1941

Megjegyzés: 1937-ig gyilkossággént, ezután emberölésként tüntették fel az adatokat a statisztikában.

Források: *Budapest székesfőváros Statisztikai Évkönyve, XIII*. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1925.; Illyefalvi Lajos (szerk.): *Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve, XIV–XXIX*. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1926–1941. (Különböző kötetek megfelelő oldalai.)

Ha a lőfegyverek által okozott halálesetek gyilkosságokon és emberöléseken belül képviselt arányát nézzük, akkor megállapítható, hogy az 1921–1941 közötti időszakban az ilyen bűnesetek 28%-ában lőfegyver végzett az áldozattal. Ugyanakkor az adatok erős hullámzást mutatnak: Így például a legalacsonyabb, 15,6%-os arányt 1935-ben, a legmagasabbat 1941-ben találjuk, amikor is az áldozatok 46,1%-val végzett lőfegyver.¹⁰¹ Igaz, az utóbbi évben a legkisebb az esetszám, aminek az ország hadba lépése és ezáltal a férfi lakosság egy részének városból való távozása lehet a legfőbb magyarázata.

Az 1932 és 1941 közötti statisztikák arra is lehetőséget adnak, hogy egy másik, az emberi élet kioltásával végződő bűncselekményeknél szintén gyakran alkalmazott fegyvertípussal, a szűrő- – illetve, ahogy a korabeli statisztikában szerepel: „metsző” – fegyverek használatával összevegyjük az adatokat (4. ábra). Az itt ábrázolt adatsor azt mutatja, hogy ebben az időszakra vonatkozóan a gyilkosságoknál átlagosan majdnem ugyanolyan eséllyel (35,2%) válhatott valaki szűrő-, mint lőfegyver (30,7%) áldozatává.

4. ábra. A szűrő- és lőfegyverrel, illetve egyéb módon elkövetett gyilkosságok számának alakulása Budapesten, 1932–1941

Források: Illyefalvi Lajos (szerk.): *Budapest székesfőváros statisztikai és közigazgatási évkönyve, XIV–XXIX*. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1932–1941. (Különböző kötetek megfelelő oldalai.)

A halandósági statisztikák alapján elmondható tehát, hogy bár a vizsgált időszakban nem figyelhető meg növekedés az emberi élet kioltásával végződött bűncselekmények terén, a lőfegyverek használata a kriminalitás e válfaján belül azonban, ha nem is volt kizárólagosan meghatározó, mégis jelentős volt az egész korszakra vonatkozóan. Mindez úgy következett

¹⁰¹ Meg kell jegyezzük, hogy – az első világháború előtti adatokhoz hasonlóan – az 1921 és 1941 közötti időszakban is megtalálhatók nemek szerinti bontásban az adatok, de mivel 1921 és 1931 között életkor (7 év alatt és 7 év fölött) és nem szerint, addig 1932-től életkor (0-20, 20-25 és 25-), nem és családi állapot szerint részletezve közli a statisztikai hivatal a halandósági adatokat, így ezek külön bemutatásától hely hiányában el kellett tekintenünk.

be, hogy az első világháború utáni egységes rendezésnek és szigorításnak köszönhetően – legalábbis elvileg – nehezebb volt lőfegyverhez jutni.

Végül röviden érdemes kitérni az öngyilkosság kérdésére. A fővárosban elkövetett öngyilkosságok alakulására vonatkozó legalaposabb elemzést Dr. Melly József orvos, egyetemi tanár állította össze a *Budapesti Statisztikai Közlemények* sorozatában. A Melly által közölt adatok szerint a férfiak esetében az 1911 és 1926 közötti időszakban a 3932 öngyilkosság közül 1616-ot lőfegyverrel követtek el, ami 41,2%-os arányt jelent – ezzel egyértelműen a lőfegyver volt a legelterjedtebb elkövetési mód a férfiak esetében. A nőknél ugyanakkor a mérgezés volt a leggyakoribb (46,7%-kal); a második helyen álló „zuhanás, leugrás” (12,8%) után a lőfegyver az „önakasztással” megosztva a harmadik helyet foglalta el (10,3%). Az összesített adatok még így is azt mutatják, hogy az öngyilkosságoknál 28,9%-kal az „önlövés” szerepelt az első helyen ebben az időszakban.¹⁰² Érdemes itt a Melly által összehasonlításképp idézett bécsi adatokat is felidézni. Eszerint az osztrák fővárosban elkövetett öngyilkosságoknál jóval kisebb szerepet játszottak a lőfegyverek: az 1926-os számok szerint a férfiaknak csupán 16,6%-a használt lőfegyvert, míg a nőknél ez az arány mindössze 1,5% volt.¹⁰³ A budapesti adatok tehát ugyancsak azt tükrözik, hogy – miután az öngyilkosságot elkövetők jelentős részben az alsóbb társadalmi rétegekből származtak¹⁰⁴ – a fegyverbirtoklás igen széles körben elterjedt volt a városban.

Összegzés

Mit szűrhetünk le mindezek alapján arra nézve, hogy a hatalom, illetve a társadalom hogyan viszonyult a 19. század vége és a 20. század közepe közötti időszakban a lőfegyverek birtoklásának, illetve használatának kérdéséhez? Egyrészt azt látjuk, hogy a társadalom széles rétegei rendelkeztek lőfegyverrel, és a lőfegyver tulajdonlása általánosan elfogadott volt. Ezt a hétköznapi életre, illetve a populáris nagyvárosi kultúrára vonatkozó források, valamint a korszakban előforduló bűncselekmények is bizonyítják. Ugyanakkor a kriminalitást vizsgálva megfigyelhető, hogy az emberi élet kioltásával járó bűncselekmények terén gyakori volt ugyan a lőfegyverhasználat, de nem volt domináns, illetve a vizsgált korszak során nem nőtt jelentősen a lőfegyverrel elkövetett gyilkosságok száma. Eközben más erőszakos bűncselekményeknél, így a rablásoknál egyértelműen látszik, hogy az első világháború utáni időszakban a bűnözők gyakrabban használtak lőfegyvert az elkövetéskor. Ha viszont a törvényhozás, illetve a bűnüldözés oldaláról vizsgáljuk a kérdést, konstatálhatjuk, hogy a jogalkotó a kezdeti időszakban elsősorban az (orv)vadászat, illetve ehhez kapcsolódóan az adózás szemszögéből tekintett a fegyvertartás problémájára. Ezzel együtt a kézi lőfegyverek terjedésének problematikája nem foglalkoztatta, s bár főleg a 20. század elején a közvéleményben megerősödtek azon hangok, amelyek a közbiztonság javítása érdekében szorgalmazták a kérdés egységes, országos rendezését, a jogalkotó – attól tartva, hogy az állampolgárok az egyéni szabadságjogok korlátozásaként élik meg a fegyvertartás szabályozását – egészen a Monarchia összeomlásáig a helyhatóságokra hárította ezt a feladatot. 1920-ban végül sor került a fegyverbirtoklás általános szabályozására, de úgy tűnik, hogy az engedélyeztetési procedura nehézsége miatt sokan igyekeztek a fegyverszerzés legális csatornáit elkerülni, és a jog-

¹⁰² Melly: *Az öngyilkosságok Budapesten és az európai nagyvárosokban*, 51–52.

¹⁰³ Melly: *Az öngyilkosságok Budapesten és az európai nagyvárosokban*, 53. Érdekes viszont, hogy az ugyanitt közölt 1901–1908-as átlagszámok már közelebb állnak a budapesti adatokhoz: a férfiak 39,4%-a, a nők 11%-a (mindkét nem együtt: 31,4%) követett el lőfegyverrel öngyilkosságot. Az öngyilkosság részletes társadalomtörténeti elemzéséhez lásd: Sipos: *„A nagyváros az öngyilkosság melegágya”*, i. m.

szabályok betartatásának hiányosságai miatt ezután is viszonylag könnyen juthatott bárki illegálisan lőfegyverhez. Összehasonlító kutatásokra van szükség annak megállapításához, hogy vajon Magyarországon, ezen belül Budapesten nagyobb volt-e a lőfegyverbirtoklás elterjedtsége, illetve elfogadottsága, mint Európa más régióiban.

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, BFL VII.13.b. Budapesti Királyi Büntető Járásbíróság iratai. Közcsend elleni kihágással vádolt Dr. Guthi Soma ügye, 13077/96

Nyomtatott források

- Borbély Zoltán – Kapy Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest: Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1942.
- Budapest Székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve XI. évfolyam, 1909–1912. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, 1914.
- Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve XIII. évfolyam, 1921–1924. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, 1925.
- Illyefalvi Lajos (szerk.) 1926–1944: *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve XIV–XXXII. évfolyam*. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, 1926–1934.
- „Hands Uff!”. In: Gegus Dániel – Székely Vladimir (szerk.): *A Közbiztonság almanachja 1910. évre*. Budapest: Légrády Testvérek Könyvnyomdája, 1909.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1903. évi működéséről. Budapest: Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1904.
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1905. évi működéséről. Budapest: Országos Központi Községi Nyomda Részvény-Társaság, 1906.
- Magyarországi rendeletek tára 1920. Budapest: Magyar Kir. Belügyminisztérium, 1920.
- Dr. Melly József: *Az öngyilkosságok Budapesten és az európai nagyvárosokban*. Budapesti Statisztikai Közlemények 56/2. Budapest: Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1928.
- K. Nagy Sándor: *Törvényt a forgópisztolyra*. Jogtudományi Közlöny, 31. évf. (1896) 50. sz. 393–394.
- Nemes Sándor: *Gyakorlati nyomozás*. Budapest: Griff Könyvkiadó, 1944.
- Dr. Szrubián Dezső: *A szándékos emberölés kísérlete különböző eszközökkel*. Magyar Rendőr, 3. évf. (1936) 23. sz. 541–542.
- Thirring Gusztáv (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve I–X. évfolyam*. Budapest: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 1898–1913.
- Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés*. I–II. Budapest: Rozsnyai Károly, 1929.

- 8 Órai Ujság, 1925., 1938.
- Bolond Istók, 1883., 1900., 1907.
- Borsszem Jankó, 1895., 1908., 1910.
- Budapesti Hírlap, 1907., 1908., 1920.
- Az Est, 1914., 1935.
- Friss Ujság, 1933.
- Kakas Márton, 1910.
- Kis Ujság, 1896., 1899., 1905., 1908., 1931., 1935.
- Magyar Detektív, 1931., 1933.
- Magyar Közigazgatás, 1887., 1906.
- Pesti Hírlap, 1908., 1911., 1912.
- Pesti Napló, 1907., 1913.
- Színházi Élet, 1917.
- Az Ujság, 1909., 1912.
- Vadász-lap, 1909.

Szakirodalom

- Bellesiles, Michael A.: *The Origins of Gun Culture in the United States, 1760–1865*. The Journal of American History, vol. 83. (1996) No. 2. 425–455. <https://doi.org/10.2307/2944942>
- Bellesiles, Michael A.: *Arming America. The Origins of a National Gun Culture*. New York – London: Alfred A. Knopf/Random House, 2000.
- Browder, Laura: *Her Best Shot. Women and Guns in America*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2008.
- Churchill, Robert H.: *Gun Regulation, the Police Power, and the Right to Keep Arms in Early America: The Legal Context of the Second Amendment*. Law and History Review, vol. 25. (2007) No. 1. 139–175.
- Ellerbrock, Dagmar: *Waffenkultur in Deutschland*. Aus Politik und Zeitgeschichte 64. Jahrgang (2014) Nr. 35–37. 40–46. <https://doi.org/10.1017/S0738248000001085>
- Freitag, Werner – Scheutz, Martin (Hg.): *Ein bürgerliches Pulverfass? Waffenbesitz und Waffenkontrolle in der alteuropäischen Stadt*. Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 2021.
- Gulyás Pál: *Magyar írói álnév lexikon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1956.
- Gyáni Gábor: *Fővárosi zavargások a dualizmus évtizedeiben*. In: Á. Varga László (szerk.): *Rendi társadalom – polgári társadalom 3. Társadalmi konfliktusok*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár, 1991. 345–354.
- Kerepeszki, Róbert: *Deviance in Budapest before and after the „Great War”. Major tendencies and general features*. In: Barta, Róbert – Kerepeszki, Róbert – Kania, Krzysztof (eds.): *Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920*. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 2021. 87–99.
- Kovács Ferenc – Rédei Judit – Tompos Lilla – Török Róbert: *Fardagály és kámvás rokolya. Divat és illem a 19. században*. Budapest: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2010.
- Lenz, Michael: „Arms are necessary”. *Gun Culture in Eighteenth-Century American Politics and Society*. Köln: Böhlau Verlag, 2010. <https://doi.org/10.7788/boehlau.9783412212414>
- Perényi Roland: *A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*. Budapest: L'Harmattan, 2012.
- Perényi Roland: *Az utca diskurzusa. Budapest bűnözése és a városi tér (1873–1941)*. In: Kövér György (szerk.): *Hogyan lett Budapest a nemzet fővárosa? Tanulmányok Budapest 150. és a Társadalom- és Társadalomtörténeti Doktori Program 30. születésnapjára*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2023. 459–485.
- Perényi Roland: *Renitens járókelők. A városi térhasználat konfliktusai Budapesten a 19–20. század fordulóján*. In: *Urbs – Magyar Várostörténeti Évkönyv 9*. Budapest: Budapest Főváros Levéltára, 2014. 221–241.
- Roth, Randolph: *Counting Guns: What Social Science Historians Know and Could Learn about Gun Ownership, Gun Culture, and Gun Violence in the United States*. Social Science History, vol. 26. (2002) No. 4. 699–708. <https://doi.org/10.1215/01455532-26-4-699>
- Roth, Randolph: *Guns, Gun Culture, and Homicide: The Relationship between Firearms, the Uses of Firearms, and Interpersonal Violence*. The William and Mary Quarterly, vol. 59. (2022) No. 1. 223–240. <https://doi.org/10.2307/3491655>
- Simon Melinda: *Az Aufrecht és Goldschmied könyvterjesztő vállalkozás története és jelvényhasználata*. Magyar Könyvszemle, 129. évf. (2013) 2. sz. 219–231.
- Sipos Nikoletta: „A nagyváros az öngyilkosság melegágya.” *A Horthy-kori Budapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941)*. Clio Műhelytanulmányok 2020/6.
- Sipos Nikoletta: *Különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények a Horthy-korban*. In: Jámor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A rendőrákadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti tanulmányok*. Budapest: Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 227–240.
- Tészabó Júlia – Török Róbert – Demjén Bence: *„A Babatündérhez”, a budapesti játékkereskedelem története*. Budapest: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, 2010.
- Tomka Béla: *Erőszak a történelemben: jelentések és hosszú távú trendek*. Aetas, 33. évf. (2018) 3. sz. 170–185.
- Tóth J. Zoltán: *A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX–XX. században*. Iustum Aqueum Salutare, 13. évf. (2017) 4. sz. 143–177.